

Susulunca Tutulan Çetele: İsmet Özel Poetikasında İtirazlar ve Teklifler

SALİM NACAR* – PROF. DR. TURGUT KOÇOĞLU**

Öz

Bu çalışma, İsmet Özel'in ilk baskısı 1980'de yapılan *Şiir Okuma Kılavuzu* adlı kitabının, itirazlar ve teklifler bağlamında bir değerlendirmesini sunmaktadır. Konu, Özel'in poetikasının temsili için seçilen "şiirin özü", "şiir ortamı", "gelenekselcilik ve ilerencilik" gibi spesifik noktalarla sınırlandırılmıştır. Çalışmanın şiirin özüne yönelik kısmı çalışmanın ilk bölümünü oluşturur. Burada sorunlar kaynağını şiirin onlara biçtiği değerde, telafisini ise değerini şaire yüklediği sorumlulukta bulmuştur. İkinci kısım, meydana gelmesi umulan şiir ortamına ilişkindir. Özel, bu ortamın sarahati için şairlerin sorumlulukları üzerine bazı teklifler getirirken edebî ortamın çarpıklığı üzerine de itirazlarını sıralar. Çalışmanın son konusu olan gelenekçilik ile ilerencilik bağlamında itiraz ve tekliflerde, bu kavramların insan varoluşundaki etkinliği incelenmiştir. Gelenekselciler, geçmişin değer ve kurumlarına koşulsuz bağlılıkla istikrarsızlaşmışlarken ilerencilik gelecekte elde edilecek değerlerin peşinde olmakla aktüaliteyi kaçırmışlardır. Özel'e göre şiir, varoluşu ifade etmenin ve insanı, geçmiş ve gelecek arasındaki bağlantıda hatırlamanın yegâne yoludur. Bu üç meselenin şair tanıklıkları ve şiir tarihimizin önemli kimi meseleleriyle temas ettiği noktalara da çalışmada yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler: İsmet Özel, *Şiir Okuma Kılavuzu*, şiir ortamı, şiirin özü, gelenekselcilik, ilerencilik

THE LEDGER OF SILENCE: OBJECTIONS AND PROPOSALS IN İSMET ÖZEL'S POETICS

Abstract

This study presents an evaluation of İsmet Özel's book titled "A Guide to Reading Poetry," first published in 1980, within the context of objections and proposals. The topic is limited to specific points such as "the essence of the poem", "the poetry environment", "traditionalism and progressivism" chosen to represent Özel's poetics. The part of the study focusing on the essence of poetry constitutes the first section. Here, the problems find their source in the value attributed to them by poetry, while their remedy lies in the responsibility that this value imposes on the poet. The second section relates to the anticipated poetry environment. Özel offers some proposals regarding

* Erciyes Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi. E-posta: salimnacar@gmail.com ORCID: 0000-0001-8487-9574

** Erciyes Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: kocogluturgut@gmail.com ORCID: 0000-0001-5144-3854

Gönderim tarihi: 25 Mayıs 2024

Kabul tarihi: 23 Haziran 2024

the responsibilities of poets to clarify this environment and lists his objections to the distortions in the literary environment. In the context of traditionalism and progressivism, which is the last subject of the study, the effectiveness of these concepts in human existence is examined. Traditionalists have become destabilized due to their unconditional adherence to the values and institutions of the past, while progressivists have missed out on the present by pursuing values to be obtained in the future. According to Özel, poetry is the only way to express existence and to remind humanity of the connection between the past and the future. This study also includes points where these three issues intersect with poet testimonies and some important issues in our poetry history.

Keywords: İsmet Özel, *Şiir Okuma Kılavuzu*, poetry environment, essence of poetry, traditionalism, progressivism

GİRİŞ

Doğrusu, insanları yüceltecek faaliyetler düzenini düşünmeye ihtiyaç var. Farklı kültür düzeyindeki insanları, tümüne hitap edebilen ve baktıkça görüşleri derinleştiren bir eser, gerçek sanat eseridir bence. Çevreyi böyle bir mimarî ile inşa ettiğimiz, müzik, şiir yahut öteki artizanal ürünler bu derinliğe sahip oldukları zaman -sinema, tiyatro ve roman dahil- ve insanları bilinçsiz yakalayıp onları telkinle bir yerlere yöneltmediğimiz zaman, eserle ilişkisinde insan gittikçe derinleşme imkânı bulur.

Turgut Cansever, *Kubbeyi Yere Koymamak* (2002, s. 60)

Yayımlandığı günden bu yana farklı formatlarda¹ ve içeriklerle² basılan *Şiir Okuma Kılavuzu*³, bu özelliğiyle şiir gündemimizin son kırk yılına (türlü siyasi-tarihî-sosyal meseleleri de sırtlayarak) şahitlik ederken aktüel bir metin olarak da gündemde kalmıştır. Eserin temas ettiği meseleler bakımından yoğunluğu, tek bir izlek üzerinden alımlanmasını zorlaştırır. Kılavuz⁴, edebiyatımızda -en azından Özel'in şiir bağlamında diğer tür ve disiplinlerle kurduğu ilişkiler bakımından- daha önce değinilmemiş birçok konuyu ele alır. Bunun için Kılavuz'u, birbiriyle organik açıdan bağlantılı ancak kendi tekillikleri içinde anlamı haiz

¹ *Şiir Okuma Kılavuzu*'nun ilk baskısı 1980 tarihinde Yeryüzü Yayınları tarafından yapılmıştır. Eserin temelini oluşturan 20 metin, daha önce dergilerde yer alıp kitaplara girmemiş "Şiirin Özgürlüğü" (*Evrinim* - Mayıs 1964) ve "İmge ve Dizgin" (*Evrinim* - Eylül 1964) yazılarıyla beraber Haziran 1982'de *Adam* yayınları tarafından *Şiir Kitabı* adıyla yeniden basılır. *Şiir Kitabı*'na *Geceleyin Bir Koşu* (1966, *Sergi Kitabevi*) ve *Cinayetler Kitabı*'ndaki (1975, *Çıdam*) şiirlerle beraber, Puşkin'in "Şaire" (terc., Sefer Aytekin), Yeats'in "Galway At Yarışlarında" (terc., Cevat Çapan), Kavafis'in "Tanrı Antonius'u Bırakıyor" (terc., İsmet Özel) şiirleri de eklenmiştir.

² Kitabın 1980'de *Yeryüzü* (*Şiir Okuma Kılavuzu*), 82'deki *Adam* (*Şiir Kitabı*) ve 88'deki *Çıdam* yayınlarından (*Şiir Okuma Kılavuzu*) çıkan baskılarında yer alan kimi metinler, Kılavuz'un yaygın baskısına değil 2006'da *Şule* yayınları tarafından yayımlanan *Çenebazlık*'a alınmıştır. *TİYO* (Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı) yayınlarıncı yapılan birleştirilmiş baskıda ise *Şiir Okuma Kılavuzu* ve *Çenebazlık* kitap isimleri, bölüm isimleri hâline getirilerek ve yeni bir ön sözle *Şiir Okuma Kılavuzu* adıyla yeniden yayımlanmıştır.

³ *Yeryüzü* Yayınları tarafından 1980 yılında yayımlanan *Şiir Okuma Kılavuzu*'nun çalışmamızda kullanılan baskısı *Şule* Yayınları tarafından 1997 tarihli beşinci baskısıdır.

⁴ Bundan sonra "*Şiir Okuma Kılavuzu*", Kılavuz olarak anılacaktır.

metinlerden oluşan bir kitap olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Mahiyetinin orijinalitesi ve muhtevasının derinliği, Kılavuz'u adlandırmak ve anlamlandırmak için yeni bir tür teklifini zorunlu kılar. Eleştiri, deneme gibi tema odaklı ve konu edindikleri alanın yaşamsal/yazınsal örnekleriyle doğrudan ilişkili tür adlandırmaları, Kılavuz'un çerçevesini tam olarak belirlemez. Kılavuz; şiir, biyografi, hayat, poetika, felsefe, eleştiri, siyaset ve tarih gibi esasında her biri bizatihi ele alınmaya uygun unsurların birbirine doğru ve birbirinden beslenerek gelişiminin cari bir toplamı, insicam içinde bir fotoğrafıdır. Özel, eserinde şiir ekollerini, Türk şiirine ait meseleleri ve kendi şiir anlayışına dair bahisleri iç içe tartışır. Eserini şiir tarihine, şiir ortamına, modern ve aktüel şiire yönelik itirazlar üzerine kurar; ancak hemen ardından itirazlarına kaynaklık eden sebeplerin sağaltılmasına yönelik teklifler sunmakta gecikmez. Bu itiraz ve teklifleri belirli yazılara nispet etmek ve bunları ayırıştırmak zor, ancak şiir millet bağını anlamlandırması umulan bir aklın inşası için zorunludur. Bununla birlikte eserde belirleyici birkaç ana hat mevcutsa da Özel, ele aldığı meseleler arasına mutlak sınırlamalarla anlam blokları koymamıştır. Şairin 60'ların ortalarından itibaren yazdıkları, itirazlar bakımından keskin ve teklifler yönünden kararlı bir üslupla birbirini refere ve ihtiva eder. Bir anlamda Özel, *Evrım* dergisinin Mayıs 1964 tarihli 17. sayısında çıkan "Şiirin Özgürlüğü" yazısından bu yana, aynı konuların farklı yönlerini -bazen aradaki farkın konuyu teşmil edecek kadar derin ve yeni olduğu zamanlarda bile- ele almıştır ve almaya devam etmektedir. Bu bir kısır döngü ya da poetik bir aralığa hapsolmek değil şairin, şiir gibi temel nitelikleri değişime direnen bir türün, modernizmin, gelenekselcilik ve ilerencilik bağlamında inşa edilen felsefenin ve gündelik hayat teklifleriyle varoluş olanaklarını kaybettiği yerde, yeniden meskûn olabilmesi için verdiği çabanın uzantısıdır.

Özel'in teklif ve itirazlarının temelinde bütün genellemelere karşı oluşu yatar. Özel, eserinde okuyucularına şiirsellik, şairanelik, söz sanatları, imgecilik, tematiklik, ideolojiklik, şiir, resim ve müzik gibi sanatların tedahülü, şiir/nesir farkı, gündelik dil/şiir dili, hayal/hakikat/hayat çatışması gibi irili ufaklı birçok alana ait genellemenin, yanlış anlamının, demode tartışmanın ve kısır döngünün üstünde ve ötesinde bir okuma yaklaşımı teklif eder. Bu, formel ve vulgarize olanın (bir düzeye kadar gerekliliklerini reddetmeden) geride

İsmet Özel

bırakılması teklifidir. Özel, şiir yaşantısının kendilik bilgisiyle denkliği üzerinde dururken kendi cephesinden erken bir önyargı ile kimi şairlerin bugün, bu bilgi ve yaşantının ilkelerini savunmak ve yaşamakta gösterdikleri "vurdumduymazlığın" nedeni olarak ülkenin son yıllarda yaşadığı kültürel çıkmazı gösterir. Bu çıkmazın kaynağı, şairin modern şiirle bağının bazı zorunluluklardan değil de kendi organikliği içinde oluşması gerekliliğinin şairlerce kavranamamasıdır. Şair, bu

sorumluluğu üstlenmemekle intellectin⁵ pençesinden kurtulamamış ve iradi bir içdişliğe mahkûm olmuştur. Şairin şiire ve şiir ortamına yaklaşımındaki husumet ya da hayret onun okuyucuyla bağının kimin ya da neyin iradesiyle vakıa olduğunu gösterir. Husumet atılımındaki şair, intellectin tahakkümündeyken donanım gerektirmeyen hayatın suni meselelerle kuşatılmış tarafında pozisyon alır ve şaşkınlık duygusunun gerisindeki tecime elverişli alanda şairliğini sürdürür. Özel; itirazının akabinde, insanlık durumunun ancak hayrete mukabil, insanlığını insana beyan edecek şiirle anlaşılabilirliğini bir parlayış teklifi, etkin bir kavrayış etkinliği olarak ileri sürer:

“Şiir bize ‘beşerî olan’ı verir. İnsanlık durumunun neden bize verilmiş olduğunu sormakla girdiğimiz anma katında şiir bizim beşerî varlığımızın ‘varlık’ karşısında ister istemez oynadığını bildirdiği zaman parlar. Karşısında kaldığımız ve karşısında oynamak zorunda olduğumuzu anladığımız varlık bize değişmenin yolunu açar, yeter ki biz varlıktaki değişmez tözü veri sayalım”. (1997, s. 76).

Kılavuz’un tamamına yayılmış birçok itiraz ve teklif aracılığıyla anlaşılmaktadır ki Özel’in gayesi modern şiire yakışan/yaklaşan bir okur zihni inşa etmektir. Yakışan ve yaklaşan arasındaki standart ilişkinin temelinde, insanın bu dünyada -gayriiradi de olsa- şairane mukim kılınışı ve soy şiirin⁶ halisliğinin ayırında değilse dahi, şairane bir tutumu gözü peklikle sürdürmesi yatar. Bu zihinsel donanım ile amel eden okuyucu, bu oluşun kaynağını şiirde bulan şairle, tutarlı bir birliktelik oluşturursa şiir yaşantısı gerçekliğin özüne kavuşur. Özel’in neredeyse metafizik kimi öngörülerle ve şairlik bilgisinin içselleştirilmesiyle hemzemin bir tutarlığa dayanan itiraz ve teklifleri, özgün şiir teorisinin tarihi-enformatik unsurlardan bağımsız bir yönünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamların nihai hedefi olan modern bir okur zihninin inşası, şairin uzun zamandır tanıştığı şiir okuyucusunun karşısına çıkarken duyduğu heyecana da yansır. Özel’in cesaret olarak tanımladığı bu çıkış esnasındaki inşa ihtiyacı, şairin kendi hayatı ve şairliğince de onaylanmıştır:

“Şiir, gençlik yıllarımda, üzerine titrediğim bir şeydi; bugünse şiirin üzerine titrenilecek bir şey olduğunu kavrayabilmek için ayrıca bazı titizlikler gerektiğini anlıyorum. Bu anlayış içinde Türkiye’deki şiir okuyucusunun, eski bir tanışım olan şiir okuyucusunun karşısına şiir üzerine bir metinle çıkabilme yürekliliğini buldum. Bu yazıların bir mazereti varsa, o da ‘baş’ın ancak ‘omuzlar’ üzerinde durabileceğine olan inancımdır”. (1997, s. 9).

⁵ “Intellect”, Özel’in yazılarında düşünce kalıplarını karşılıyor ancak genel anlamda zekâ, anlayış, zihin gücü, akıl vb. anlamları da kapsamına alır. Kavram bir olgudan çok akıl edişten ve düşük seviyedeki düşünme süreçlerini vurgular. Özel, bu kavramla şiirin potansiyelinin deneyimde yattığını ve şiirle ideolojik bir meselenin halledilemeyeceğini işaret eder. Şair, intellectin pençesine düşmekle şiirin özünün korunması ve şiirin kendi ilkeleri doğrultusunda değer görmesi gerektiğini unutmamıştır. Arslanbenzer’e göre “Şiirin ve şairin aydınlar arasındaki yeri sarsılmış; toplum bilimleri ve ideoloji (intellect) şiir üzerinde belirleyici bir özellik kazanmıştır”. (2013, s. 176).

⁶ İsmet Özel, soy şiir meselesine Alman şair Hölderlin’in “insan bu dünyada şairane mukimdir” dizesine atıfla kaleme aldığı 1990’da *Dergâh*’ta yayımlanan “Dichterisch Wont Der Mensch” adlı yazısında değinir:

“Dünyada bulunuşumuzun biyolojik, kültürel, giderek psikolojik açıklaması adımızı söylemez. Anıların yardımıyla adlandırmayı şiir yapar. Böylece soy şiir bizim dünyada nasıl kaldığımızın, nerelerde eğleştiğimizin hatırlatıcısıdır”. (1997, s. 74). (...) “İnsan olma haysiyetini mesele yapan insanlar şiirle şöyle veya böyle ilgi kurmasalar, kuramasalar bile şairane kalırlar bu dünyada. Belki de soy şiirin, halis şiirin yaşama alanını hiç farkında olmadığı halde şairane bir tutumu gözü peklikle sürdüren, yani insan olma haysiyetinin üstünlüğüne delil olan insanlar güvenceye bağlıyor. Belki bu insanların azalışı soy şiiri gözden uzak tutuyor”. (1997, s. 74-75).

Bu ilk teklif himayesinde Kılavuz'un, şairin duyarlık alanından çıkmadan farklı açılardan okuması yapılabilir. Bu okumalarda referans alınacak itiraz ve teklifler, spesifik ayrıntılara odaklandığı için Özel'in poetikasının derinlerinde yatan noktalara temas ederken şairin poetikasının bütününe dair bir kavrayışı da beraberinde getirir. Bu teorik muhteva incelenir ve şairin poetikası, organize olmuş anlamlı bir ilkeler bütünü halinde ortaya çıkarılırsa, doğrudan şairin şahsiyeti ile çarpıştırılarak baş edilmez felsefi, politik kaygılar/korkular hâline getirilen kimi el değmemiş alanların, akademik olsun olmasın şairanelikten tevarüs etmemiş bir nazarla tarandığı ve hakiki dikkatin dışına taşıdığı görülecektir. Kılavuz'dan kendi ihtiyacı ve varsa aşinalığı kabilinde tasarruf edecek okur, şiir okumanın müfredatından kesbedebildiği kadarını, Türklükle, İslamlıkla, Sünnilikle ve şairanelikle bitleştirilmiş ve hayatiyetle tecessüm etmiş bir şiirin ayırdına varacaktır. Özel "Şiir hayatiyeti korumak için ortaya atılır. Yaşanılan bütün çirkinliklere, kötülöklere, haksızlıklara rağmen insanda savunulmaya değer, canlılığı korunmaya değer bir şeyler olduğuna içten içe ve kesinlikle inanıldığı zaman şiir serpilir ve çiçek açar". (1997, s. 12) derken şiirin insanın insan oluşundan gelen ve doğasına müteallik bir duyguyu muhafaza ettiğini söyler. Şiir, dünyanın aldığı şekille hemhâl zorbalıkların, güçten düşürölmüşlüklerin ve bütün kötölüklerin karşısında, insana yaratılışındaki ilkeleri tedricen hatırlatan ve onu tamamlayan hafızasıdır. Bu hafıza, dünyanın bizi adlandırırken kullandığı arazlardan uzaktır. İnsan şiirle ve ancak soy şiirle dünyadaki yerini tespit edebilir ve her nerede kaldıysa oradan başlayabilir.

Kılavuz'da, Kılavuz'un kavranmasıyla değil, kavrayanın kavrayışıyla değer bulacağı kimi unsurların gözden çıkarıldığı/kaçırıldığı aşikârdır. Kılavuz'un başat niteliklerinden birisi "yolu önceden bilenler[e] asıl yarar[1] sağlayacak" (1997, s. 13) olmasıdır. Eserin müfredatı ile gayesini ilkeli bir kinayesizlikle birleştiren bu dinamizm, parçalarına ayrılarak ve ancak barbarca⁷ bir tutumla kendinin muhasarasına imkân tanır. Özel'e göre bu intiba, muhatabın bir kılavuza ihtiyacı olduğu bilgisine malik olmasıyla eyleme dönüşür. Bu nedenle her önemli eser gibi genelleyici çabalarla budanmış, fitratından gelmeyen arızalarla ve sakat bir görüyle alımlanmışsa da endişeli okur için Kılavuz'a, itiraz ve teklifler açısından yaklaşılması modern Türk şiiri nezdinde müstakim bir çaba olacaktır.

Yordamanın irrasyonel sekterliğine düşmeden, Kılavuz'un bize teori ve pratik alanlardaki teklif ettiği gerçek, (görüngü, fenomen) yapısının itirazlar bağlamında parçalarına ayrılıp teklifler ışığında tekrar inşa edilmesi arasında geçen sürecin anlaşılmasıdır. Bu süreç boyunca okuyucunun ve eleştirmenin yanından ayırmaması gereken yegâne bilgi, şiirin bütün aksiyomlarından ve kendi gayretiyle edinmediği tüm tarihi, kültürel, politik tecrübelerden kendi bilgisine sahip çıkarak ayrı tutulmasının gerekliliğidir. Bu bilgi şiire nakledilmiş bir bilgi değil, şiirin naklettiği ya da ancak şiirle nakledilebilecek müstesna bir bilgidir. Özel için şiir, terazinin kefelelerinden birine koyduğumuz herhangi bir nesne değil, değerini kendisiyle ölçtüğümüz niteliklerin değişmez darasıdır. Şairin "şiirin özü", "şiir ortamı" ve "gelenekselcilik ve ilericilik" gibi kavramları derdest ederek

⁷ Özel, 1990'da *Dergâh* dergisinde yayımlanan ve Kılavuz'un "1990" başlıklı bölümünün önemli yazılarından olan "Barbarın Dili Şiir" de barbarı şöyle tanımlar: "Bir basitleştirmeyle, elinde tutanlara medeni, ele geçirmeye çalışanlara barbar demek mümkündür". (1997, s. 70).

ilerlemesindeki tavır, şiirin cevheri ile birleşince elde kalan arazların bakiyesi, şairin ve okuyucunun kurtulması gereken yükü işaret eder. Bu bakımından Kılavuz, telkinle ikna etmektense inanmayı şart koşan sarıh ve sahih bir metin olarak ihmalkâr değil, bitap bir gözle okunmayı hak etmektedir.

Şiirin Özünün Nasıl Anlaşılacağına Yönelik İtiraz ve Teklifler

Şiir Okuma Kılavuzu, şiirin nasıl okunacağına yönelik kaleme alınmış olmadığı bilgisini, metnin kendisiyle kırk yıldır türlü vesilelerle muhatap olan şiir okuyucusunun zihnini işgal etmeyecek denli açık etmiştir. Kılavuz bize, şiirin öz niteliklerinin konu edilmediği bir alanda pratiğine yönelik bir eylem planı da teklif etmez. Özel, Kılavuz'un ilk bölümlerinde bu duruma dikkati çeker: "Öyleyse, 'Şiir nasıl okunur?' sorusunu, 'Şiir okumanın anlamı nedir?', 'Şiir okumayı bize gerekli kılan hakikat nedir?' gibi sorularla değiştirmek mümkündür. En azından bütün bu sorular birbirlerinin yanında, biri ötekine yardımcı olacak biçimde sormak gerekir". (1997, s. 15). Şiirin ne olduğunun anlaşılması, sorunu sorun hâline getiren içeriğin doğru anlaşılmasıyla mümkündür. Zihin açısından malul her türlü muhatap, zaman zaman Kılavuz'dan böyle bir yetenek edinebileceği fikrini taşımışsa da eserden bugüne kadar sadır olan sadece şiir-şair-okuyucu üçgeninde her birinin eylemine yönelik belirgin işaretlerdir. Özel'e göre şair ipini fırlatır ve dünya, hakikatin peşine bu ipi tutamak edinerek düşmüş kimselerin hamlesine göre şekillenir.

Özel, şiiri kendiliğini muhafaza ederken özünü de koruyan bir hayatiyetle ilişkilendirir. Hayatiyet, dünyadaki varlığımızın bütün gerekçelerini kapsayan ve ona anlamını veren duygudur. Bu duygunun noksanlığı şiirin bir ihtiyaç olarak belirmesindeki noksanlığı beraberinde getirir. Özel, tekliflerini insanların dikkatinin bu hayatiyete çevrilebilir oluşundaki beklentiyle sunar. Hevesle icra edilen bu dikkat, Özel'de gençlik dönemine ait zihinsel bir pratik olarak kalmamış ve onu okuyucu karşısına bütünüyle şiiri merkeze alan bir kılavuzla çıkması konusunda teşvik etmiştir. Bu sebeplerden biriye de biricik sebep bu değildir; çünkü Özel şiir sevgisine varışının şairliğiyle temellendirilemeyeceğine işaret etmektedir:

"Bu yazıları hayatiyete gözlerimizi çevirmeye bir yararı olur belki diye hevesle kaleme alıyorum. Hevesimi artıran şey zihnimin en taşkın dönemlerini şiirle doldurmuş olmam, en üretken yıllarımı şiire emek vererek geçirmiş olmam değildir. Yalnızca şiiri tanıyor olmak onuruna sahip çıkmak isterim. Diyeceklerimi şiiri tanıyan ve seven bir kimse olarak söyleyeceğim, böylesi bana zevk ve coşku veriyor. Şiiri tanımak ve sevmek başlıbaşına bir iştir çünkü...". (1997, s. 12).

Şiiri tanımak ve sevmek şairin okuyucusuna önerebileceği yegâne ve şiirin özüne en sadık teklifidir. Bu teklif geri çevrilmezse okuyucu Kılavuz'da söylenenlere muhatap olacaktır. Özel için şiir, -özü anlaşılmadığı takdirde sıradanlaşacaksa da- sanatlar içinde sıradan bir sanat değildir. Bu yüzden şair kendinden verdiği kadar okuyucu da şiirin yükünü yüklenmeye hazır hâle gelmedikçe şiirin nasıl okunduğuna dair bilginin her ikisine de faydası olmayacaktır. Hülasa Özel, Kılavuz boyunca İbrahim Tüzer'in de belirttiği gibi halis niyetle ve "Öz itibarıyla şiirin mahiyetinin anlaşılması gerektiğini savunmaktadır". (2018, s. 79). Şairin şiirin meselelerini anlamaya ve anlaşılır kılmaya yönelik bütün uğraşı bu cümleyle malûm ve mahduttur.

İnsanın hangi saikler nedeniyle şiire yöneldiği sorusu, Özel'de geniş karşılık bulur. Şair, "İnsanların bir şiir dünyasına yönelmeleri onların öznel, kendilerinden başka bir kural koyucunun bulunmadığı özel bir dünya özlemi içinde oluşlarından değildir". (1997, s. 47) der. Bu ters perspektif, öncelikle şairin eylemine ve şiirin özüne yönelik bir itirazla başlar. Özel için şiir dünyası -kültürel ya da kutsal- her şeyden müstesna bir anlam ve alan arayışının bireysel çabası olamaz. Özel'e göre "Çok sözü edilen 'hayal âlemi' işte bu öznel dünyadır ki onun ilk sıradaki düşmanı şairlerdir. Şairler her nasılsa genel anlayışın maddi-manevi diye ayırdığı, gerçek-düş diye ikiye böldüğü 'hayat'ın parçalanmazlığını anlamış veya analytique bir kafanın yapacağı çözümlenmeleri anlayamamış insanlardır". (1997, s. 47). Hayal âlemi, kişisel algılar, duygular ve hayallerin oluşturduğu enfüsi dünyayı karşılar. Bu dünya, bireyin iç dünyasında var olan ve afaki dünyadan ayrı/ayrılmış bir dünyadır. Dolayısıyla bu dünyanın bildiğimiz dünyayla temelinde kopukluğun olduğu nadiren aralıklı temasında, derin bir müphem yatar. Şairler, bu devingen ve sismik iç dünyayı ve daha kararsız hayal âlemini işlemeye eğilimlidirler. Böylece şairlerin bu fasit anlayışlarından doğan bir dilemma ortaya çıkar ki bu, anlamaktan öte gelen ve doğru sanılan her edimi bir mantık örgüsüne yerleştirme uğraşının şairlere vergi olmayışıyla tecessüm etmiştir. Somut gerçeklikle beraber iç dünyasındaki duyguları, hayalleri ve hayatın daha derin anlamlarını keşfeden şair, bunları derecelendirirken belirli bir teze ya da örüntüye dayanma kabiliyetinden yoksundur. Bu alan şiirin kavranması için ussallığa yanaşılması gereken alandır.

Söz konusu eleştirilerin muhatabının kaleme alındığı dönem itibarıyla İkinci Yeni şiirinin teori ve pratiği olduğu açıktır. Özel, "Özgürlük İçin Şiir" yazısında karşımıza, şiirin özünün anlaşılmasına yönelik yeni bir teklifle çıkar. Bu teklifin nedenini oluşturan itiraz, düşünce ile dil arasındaki bağın zorunlu olmayışından kaynaklanan biçimsel yükün, şiirden atılması gerekliliğinin şairlerce bir sorun olarak ele alınmayışıdır. Özel'e göre şiirin başarısı, ussallığa vurgu yapan bu yükten kurtulmasına bağlıdır.

"Şiir dille düşünce arasındaki bağın biçimsel yükünü üzerinden atarak başarıya ulaşır. Ama önce bu yükün ağırlığının hissedilmiş olması gerekir. Oysa Türkiye'deki yaklaşım bu bağdan bi-haber olmayı erdem sayan bir safdillikle meşbû. Ve nihayet: Şiir kendi biçimini bulmaz. Şiir kendi biçimini gösterir. Karakter=Karakter yani Biçim=Biçim'dir". (Özel, 1997, s. 56).

Türk şiirinin sorunu, şairlerin şiirin bu bağından habersiz olmayı bir nitelik saymasıdır. Şiir kendi biçimini bulmaz ve var olan biçimlerle kendini ifade ederse, bunu safdillilikle açıklamak uzun vadede bir art niyetin olumlanma riskini taşır. Özgün bir uğraş olarak şiirin özünde taşıdığı kıymet,

sadece kendi karakterize ettiği değerler skalası içindeki ilkelerin, şair tarafından tanzimiyle kendiliğine eşitlenir. Mustafa Uğur Karadeniz, Özel'in Divan Şiirine bakışıyla ilgili yazısında bu biçim arayışının serencamına değinmiştir: "Şiirin günümüzde artık yitirdiği bu üstün kültürel konum, şairlerin bir biçem arayışlarının sonucudur. İsmet Özel'e göre bu arayış ve bunun sonucunda çıkan şey bir aldatmacadır". (2024, s. 448). Bu durumda biçim, mahrecini şiirin karakterinde bulmaktan mesuldür.

Şiiri biçimlendiren teknikler şiirde egemenlik iddia ederse biçimsel arzular, tekniğin evrimiyle bütünleşmekten kaçınmaz. Şiirin özgürlüğüne hâle getirecek, karakterini zedeleyecek bu anlayış, şiir arayış yerine oluşla kendi biçimini bulduğunda iddiasını geri çeker. Şiirle tahkim edilmiş varoluş biçimi, cevher ve araz ihtilafını cevher lehine mukim kılacaktır. Biçimin değeri, ifade aracı ve tavır barındırmayan bir yapısal gösterge olmasıyla kendi kendiliğinde denkleşecektir. Yalçın Armağan'a göre Özel'in bu ussallıktan çıkışa yönelik teklifi kendini imgede gösterir. "Özel'e göre, şiirin 'ussal akım'lardan, 'felsefeler'den, 'öğretiler'den 'ayrı bir yol tut[masına]' imkân sağlayan, 'imgenin açtığı yoldur'. Bu önermeye göre, şiirin kendine özgülüğü ancak imge sayesinde mümkün hâle gelebilmektedir". (2019, s. 96). Özel, simge ve imgenin nasıl anlaşılması gerektiğiyle ilgili teklifini ortaya koyarken, simgenin doğasını dilin doğasıyla eşleştirir. Varlık olarak dil (dil var değil; varlık oluşu her an canlılığına, oluş ve bozuluşunun kavranabilirliğine işaretler) simgesel bir değiş tokuş önerisidir. Şiir dilindeki bu mübadelede, aslının yerine teklif edilecek bir göstergeler yığını mahfuz değildir ve şiir dili, buna gereksinim de duymaz. Özel şiirin bu göstergeler yığının beşerî yaratılarla tecessüm etmiş ilişkisini açıklarken şiirin bunlara içkinliğine itiraz eder.

"Simyacılığın, psikanalizin, Marksizmin, mitolojinin, tarihin imalarıyla anlam kazanan, yani onların simgesel değerleriyle bir varlık olan şiir, simgeler yerli yerine oturduktan sonra belki şiir olmaktan çıkacaktır. Şiir, bizim neyi simgelediğini bilmeden de hayatımız içinde anlamlandırabildiğimiz, neyi simgelediğini bildiğimiz zaman da anlamlı oluşundan bir şey kaybetmeyen metindir". (1997, s. 40).

şiiri bir ideolojinin ya da herhangi bir anlatının nesnesi olmaya indirgeyen her türlü düşünsel mekanizmanın değer kazanması şiiri hükümsüz, şairi ise hayatsız bırakır. Şiirliğinden olması ve şairin de tercihinin bu yönde olmasıyla şiir, hayatiyetini ikame edemeyişindeki boşluğa rücu edecektir. Şiir geriye düşerse beraberinde şairin şahsiyetini de soylu bir hayattan mahrum kalması adına haczeder. Soy şair, sadece şiirin geride bıraktıkları ve gelecekte öngördüklerine olan itirazıyla değil şiirin kararlı verimindeki teklifini elden geçirirse bugün de şiire karşı borçlu durumuna düşecektir. Şairin soylu bir hayatla mukavelesi, şiirden her an alacaklı kalmasıyla mümkündür. Buna rağmen şiirin, nereden bir emniyet alanı kesbedeceğini bilmek her zaman olası görünmediği için tedbiri elden bırakmayan Özel, burada "belki" demekle araya bir ayraç koymayı ihmal etmez.

Özel henüz ilk yazılarında şiir görgüsü bakımından İkinci Yeni etkisindeyken şiiri imgeyle tanımlamıştır. Bu yazılarda "imge, imgelem, simge" konularının üzerinde hususen durulur; ancak Özel'in poetik görüşündeki revizeler, bu konulara bakışını da zamanla değiştirecektir. Armağan'a göre Özel, "...hızla politikleşen ortamın ardından şiire bakışını köklü biçimde değiştirip imgeyi sözlüğünden çıkarır". (2019, s. 96). İmgeci bir şair olarak tanınan Özel'in imgeyi sözlüğünden çıkarmasına rağmen şiirlerinde yoğun imge kullanımına devam ettiği görülür. Özel sadece günün

politik ortamında bir müddet, bu tarz şahsi kanaatlere dayanan yazılar yazmayı bırakmışsa da *Halkın Dostları*'ndan sonra bu kez Marksist söylemin ve aynı seviyedeki estetik kaygıların merkezine yerleştiği kavga yazılarına başlamıştır.

Özel'in şairliğinin başlangıcını konvansiyonel estetik algının dışında gelişen, toplumsal kaygıların İkinci Yeni'den neşet eden yenilikçi dille birleştiği, buyurgan bir imgesellik hamlesi olarak işaretlemek mümkündür: Ramazan Korkmaz vd.'ne göre Özel, "Şairlik hayatına, İkinci Yeni'nin şiir estetiğiyle başlar. Dylan Thomas, T. S. Eliot, Ezra Pound ve Wallace Struns gibi Batılı şairleri okuyarak sanatını geliştirir. Şiirlerindeki en belirgin nitelik; radikal ve şiddetli imgeleri, lirik bir duyuşla sentezleyebilmesidir". (2006, s. 108). Bu bilgi vasıtasıyla Özel'in şiirinin bir itiraz olarak doğduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ondaki radikalizm, gerçekçiliği imgenin hükmüne vermeden, her ikisini şiirde kaynaştırarak orijinal bir narrative dönüştürmüştür. Özel'in imgeyle parlamış şiir teklifi, anlamsız, güç, irrasyonel değildir ve anlatıma dayanır; ancak anlatıma dayanan diğer türler gibi tahkiyeye sığınmaz. Bu tarz şiir; anlaşılması güç, donuk, yani *obscure* bir şiir olarak tanımlanabilirse de bu tanım Özel'in şiir görüşünün dinamizmine uymaz. Bütün itirazları ve verdiği dil savaşı içinde İkinci Yeni'nin bu reenkarne olmuş etkisi, Özel'in toplumculuğunda, imgenin hâkim olduğu yeni bir tür şiir varlığı yaratmıştır. Kaynağından uzaklaştıkça azalması beklenen bu etki, şairin 1993'te *Dergâh*'ta "Of Not Being a Jew"i yayımlamasıyla başlayan şiir çeşitliliğinde bilakis daha açıktır.

Özel'e göre şiirin özünün tahribini önleyen en önemli unsur imgelemdir; çünkü imgelem insan eylem ve düşüncesinden bağımsız olarak gelişir. Bu onu tekil, özgün ve özgür kılar. İmge ise denetlenmeye muhtaçtır. Özel, "Başarılı şiiri imgelerin denetlenmesindeki ustalık olarak görmek aşırı bir tanım değildir sanıyorum". (2006, s. 18) derken imgenin şairce muhafaza edilmesinin ve gözetilmesinin şiirde başarıyı getireceği kanaatindedir. Özel için şiirin biçimini belirten bütün öğeler, hayatın içinde bütün yaşamsallığı ile var olmaktadır:

"Şiir de kendi başına insan gerçeğini ele almanın özel bir biçimidir, söz bu alan içinde söylendiğinde şiir için geçerli ve gereklidir. Şiirin anlattığı, getirdiği yorum ve şiir içinde tartışılan bütün sorunlar şiirin biçimi ile var olur. Yaşamın bir baş dönmesi olan imge bu biçimin en başta gelen öğesidir". (2006, s. 23).

Özel'in simge ile imge arasındaki tercihi ise imgeden yanadır. Vakıa, simgeyle yazılan şiirin başka insanlık durumlarının alenen bir taklidi olmasıyken imge ile yaratılan şiirin başlı başına bir varoluş edimini gerçekleştirmesidir. Bir anlamda simge düşüncenin ihracına teşneyken imge düşünme eyleminin yazıya doğru halis bir uzantısıdır.

Şiir Ortamına Yönelik İtiraz ve Teklifler

Cemal Süreya "Ülkemizde bir edebiyat kuşağının prototipleri daha çok şairler arasından çıkar. Hep öyle olmuş. Bunda şairin düşünce ortamında etkin rol almaya çalışmasının, sanatıyla hayatı arasında bir özdeşlik bulunmasının da payı var belki". (2019, s. 174) sözleriyle Türk şairinin nasıl bir sorumlulukla sınındığına dair önemli tespitlerden birini yapmıştır. Edebiyatımıza yön verenlerin Tanzimat'tan bu yana -Milli Edebiyat akımının kendine has şartları bakımından roman ve hikâyedeki atılımını saymazsak- şairler olduğu açıktır. İhtidasından önce yer aldığı sol çevre içinde

erken yaşlarda söz sahibi olan Özel, Türk tarihi ve düşüncesi içinde velud, siyasete angaje olmamakta kararlı ve haklılığı derecesinde hırçın(!) bir şair ve düşünce adamı prototipi yaratmıştır. Onun şiir ortamına yönelik eleştirileri 60'ların başındaki ilk yazısından İstiklal Marşı Derneği'nin sitesinde haftalık olarak yayımladığı yazılara kadar belirli bir iradenin ve tercihin ürünüdür. Özel, henüz 20'lerinin başında girdiği şiir ortamında kısa sürede, fikir üreten esas karakterlerden birine dönüşür. 90'lar itibariyle Türk şairinin -giderek- apolitikliği içinde, şiirinin siyasi tavrına dayanak olacak bir şair tavrı aradığında karşısına çıkan ilk isimlerden birinin Özel olması, onu şiir ortamının merkezinde duran şairlerden biri yapmıştır. Bugün Türk şiirinin bir ortamı varsa bunda menfi/müspet Özel'le kurulan ilişkinin ve Özel'in itiraz ve tekliflerine karşı alınan tavrın belirleyici rolü olmuş ve olmaktadır.

Şair, *Halkın Dostları* tecrübesinden önce *Dönem*, *Devinim*, *Evrım*, *Mülkiye*, *Papirüs*, *Şiir Sanatı*, *Yeni Dergi*, *Yazko Edebiyat*; ihtidasından sonra ise *Aşkar*, *Diriliş*, *Dergâh*, *İktibas*, *Karağöz* ve *Merdiven Şiir* gibi dergilerde görünmesine rağmen bu dergilerle editöryal bir ilişkiye girmemiştir. Özel aynı zamanda 74'ten sonra *Birikim*, *Parşömen*, *Hürriyet Gösteri*, *Sanat Olayı*, *Yeni Gündem* ve *Yazko Edebiyat* gibi sol görüşlü dergilerde şiir ve yazı yayımlamaya devam eder. Bu karşılıksızlık Özel'in siyasi-politik tercihlerinde önemli bir dayanaktır.

Özel, 04. 08. 2003 tarihli *Millî Gazete*'de yer alan "Bir Zamanlar Bir İsmet Özel Vardı" (2012, s. 262) yazısıyla Türklüğüne müşteri bulamadığını, bulunduğu alanın kendisini tedirgin ettiğini söyleyerek gazete yazılarına son verdiğini ve beraber bir dergi dahi çıkaramadığı İslami camia ile ilişkisini nihayete erdirdiğini deklare eder. İslamcılarının düşüncelerinin iktidara gelme şansı bulunduğu bu dönemde, Özel'in İslamcı cemaatten dikkat çekici -ancak kimselerce üstlenilmeyen- itirazlarla ayrılığı ilk yazılarından beri düşüncesine içkin olan Türklük vurgusunun etraflı bir teklif hâlinde belirginleşmesine alan açmıştır. Bundan on yıl sonra, 15 Temmuz 2013'te İstiklâl Marşı Derneği'nin resmî internet sitesinde, son şiiri "Sesli Gemi"yi yayımlamış ve şiiri bıraktığını açıklamıştır. Şiirin girişindeki yazısında, şiirlerini okuyacak bir narodnik (Rusça'da *Halkın Dostları*) bulamadığını ve bundan sonraki çalışmalarını *Bir Yusuf Masalı*'na hasredeceğini söyler.⁸ Bu nedenlerle Özel'in şiirle muteber bağı, Türkiye'de şiir işlerinin inişli çıkışlı grafiğinden istisna hâliyle izlenmelidir. Bu istisna hâlinin meşruluğunu, Türk şairinin şiir ortamında sevimli mi yoksa haklı mı bulunmak arzusunda

⁸ Metnin tamamına yönelik bir değerlendirme ile şairin ilgili tarih itibariyle tamamlamayı vaat ettiği işlere yönelik bilgi Mehmet Raşit Küçükürtül'ün *Aşkar* dergisinin 27. sayısında *Mesuliyet Meselesi* başlığı altında kaleme aldığı yazısında mevcuttur. Küçükürtül değerlendirmesine aşağıdaki tespitlerle başlamaktadır:

"Ocak 1963'te Yelken dergisinde "Yorgun"u neşrederek şiir neşrine başlayan İsmet Özel, yarım asır sonra 15 Temmuz 2013 Pazartesi günü şiir neşrine ara verdiğini duyurdu. İstiklâl Marşı Derneği'nin internet sitesinde yayınladığı duyuruda, bundan sonraki şiir çalışmalarını *Bir Yusuf Masalı*'na hasredeceğini ifade etti. Bu bildiriye yarım yamalak okuyanlar çeşitli mecralarda İsmet Özel'in şiir yazmayı bıraktığını iddia eden haberler yaptılar. Halbuki İsmet Özel, çeşitli vesilelerle *Bir Yusuf Masalı* kitabının müsvedde hâlinde yayınlandığını, bu kitabı İslâm harfleriyle tekrar yazacağını ve neşredeceğini söylemişti. 15 Temmuz 2013'teki duyuruda da bu bilgiyi tekrar hatırlatıyordu. Hatta *Of Not Being A Jew* kitabının son kitabı olduğunu da mülakatlarında söylemişti. Bilindiği gibi *Of Not Being A Jew* kitabı da henüz nihai baskısını yapmış değil. Üstelik bu kitapta yer alacağı duyurulan, "Savaş Bitti" gibi hacimli olacak olan iki şiir de henüz gün yüzüne çıkmış değil. *Of Not Being A Jew*'in ilk baskılarına bakanlar "Üvey kardeşim Cesar" ve "Generalin Tabutu" isimlerini hatırlayacaklardır". (2013. s. 89).

olduğuna istinaden kavrayabilmek hâlâ mümkündür ve uzun süre de mümkün olacak gibi görünmektedir.

“Yorgun” adlı ilk şiirini *Yelken* dergisinin Ocak 1963 tarihli 26. sayısında yayımlayan Özel’in şiire doğduğu ortam İkinci Yeni’nin olgunluk dönemine girdiği ve şiir ortamını domine ettiği bir ortamdır. Bu bağlamda Hüseyin Etil, Özel’in şiir anlayışının neye göre temayüz ettiğinin poetikasının da belirleyici unsuru olduğunu söyler:

“İsmet Özel’in şiir anlayışının ‘göre’sinin nasıl geliştiğini göstermek, onun hangi gelenekler içinde hangi çizgilere tepki olarak nasıl bir şiir anlayışı geliştirdiğini görebilmek için öncelikle ‘göre’leri tespit etmek gerekmektedir. İsmet Özel, hangi şiir anlayışına göre, nerede durmaktadır? Özel’in şiir anlayışının ‘göre’si İkinci Yeni şiiridir ve ona partizanca bir tepki olarak gelişmiştir”. (2019, s. 248).

Özel’in çevresiyle kurduğu bağın çoğunlukla şiir merkezli olduğu ya da şiirle karakter kazandığı açıktır. Bu bağ kaynağını, şairin şiir ortamına atıldığında karşılaştığı insani tutumun nitelikliliğinden ve samimiyetinden alır. Bu ise doğrudan İkinci Yeni’yi işaret etmektedir. Özel Türkiye’de bir zamanlar şiire olan ilginin halisliğine yönelik düşüncelerini Kılavuz’un ilk bölümlerinde açıklar:

“Şiir saygısı vardı bir zamanlar Türkiye’de ve bu saygı insanların saygıya değer şeylere özenmelerine de yardımcı olurdu. Şairlerden, şairlerin şiire duydukları saygıdan başlayarak yaygınlık sağlardı bu soyluluk ortamı. Şairler yazdıkları üzerine titrerler, bu duyarlık şiir okuyucusunda hak ettiği karşılığı bulurdu. Şiir okuyucusu şairin gösterdiği inceliği kendisine gösterilmiş bir saygı kabul eder, önemli bulduğu şairdeki özensizliği kendine yönelmiş bir hakaret sayardı. Ben şiiri böylesi bir ortamda tanıdım”. (1997, s. 11).

Özel, serzeniş niteliğindeki değerlendirmesinde şiirin önemi ve şairlerin şiire karşı olan tutumları üzerine derinlikli bir tartışmaya girer. Şiirin -bir zamanlar- toplum içindeki rolünü ve özellikle de şairlerin kendi eserlerine yönelik tutumlarını ele alır. Şairlerin, şiirle ilişkisi ve bunun toplum tarafından nasıl algılandığı, şiire olan saygının kaynağıdır. Şiir-şair-okuyucu arasındaki bağ, bağın üç düğümünü oluşturan taraflarca şiir ortamının olgunlaşmasında, ihtiyaç seviyesinde birbiriyle ilişkilidir. Şairin şiire olan saygısı kendi onurunu ve şiirin onurunu koruma duygusuyla özdeşleşir. 60’lar şairin ve şiirin daha geniş kitlelerce tanındığı ve şairlerin bütün arızalarından şiirin mahiyeti vasıtasıyla müstesna tutularak takdir gördüğü bir dönemdir. Bu dönemde, bugüne kıyasla şiir kitap ve dergilerinin daha fazla basıldığı bilinmekle beraber bunun sadece niceliksel bir veri olduğunu söylemek yanlış olur. Bu yıllarda okuyucunun şiirle düşünebilmesinin olanaklarına yönelik bir bilgi henüz dolaşımdadır. Bu müstesnalık Özel’in şiirden beklentisini de etkiler. Özel’e göre şiir, insanın hem çirkinliklere hem de güzelliklere aşına olduğu bir alan olduğundan şiirin insanı güzelliklere yönlendirme ve onları koruma konusundaki araçsal varlığı göz önünde bulundurulmalıdır. Şairin şiire olan bağlılığı, toplumsal sorunlar karşısında bir savunma mekanizması olarak işlev görür. Böyle bir bilginin ve dolayısıyla şiir ortamının kaybı Türk düşüncesinin de kaybıdır.

Özel’in bu çabasının bazı dikkatler dışında gereken alakayı gördüğü söylenemez. Dikkatlerin şiirden çok Özel’in tavır, söylem ve çıkışlarına yönelmesi, düşünce dünyamızda şiirin istikametinin düşünceye inkılabıyla husule gelebilecek bir aydın-şiir-şair tavrının önünü kesmiştir. Özel’in şiir

ortamının kofluğuna ve Türk şiirinin giderek yozlaşmasına yönelik itirazlarında önemli bir yer tutan bu kaybın kaynağı, Türk aydınının düşünce faaliyetlerinde, şiir zeminli bir harekete mevki bulamamış olmasındadır. Özel, bu ortamın yeniden tahsis edilemeyecek olmasından duyduğu rahatsızlığı ve buna yönelik izah ve itirazlarını bu yazılardan kısa süre sonra kaleme aldığı “Şairler Intellect’in Peңesinde” yazısı vasıtasıyla dile getirecektir:

“Geçtiğimiz yirmi yıl boyunca Türk şiiri sağlam sanılan düşünce zeminleri karşısında adım adım geriledi. Şiirle birlikte, şiir içinde, şiir dolayısıyla düşünmeyi ‘sağlam’ bulmaz oldu aydınlarımız. Çünkü sağlamlıkların denendiği başka alanlar çıktı önlerine. Bu yüzden de şiirin sağlam olup olmaması önemini kaybetti. Buna karşılık périphétique bilgilenme büyük bir önem kazandı. Böylesi bir ortamdan züppeler ve yobazlar yararlandılar. Şairden ‘edinilmeye değer’ bir şey beklenmedi. O, yapabilirse bazı hazır ‘sağlam düşünceleri’ parlatarak sunma hüneri gösterebilir, belli kaynaklardan gelen bilgileri ‘teganni’ edebilirdi. Böyle bir görevi şairlerin anlaşılmaz bir coşkuyla benimsediklerine hep birlikte tanık olduk. Bilinçli bir tasarımın uzantısı olan şiirler yazılmaya çalışıldı ve sonuç şairlerin kendilerini intellect’in peңesine bırakmalarına, şairliklerini gönüllüce iğdiş etmelerine vardı”. (2006, s. 43).

İsmet Özel

Özel’in şiir ortamına yönelik itirazlarının temelini inmek için 80’lerin hemen başında neler olduğuna bakmak gerekir. Marksist bir gelenekten gelen Özel’in ihtidasının üzerinden dokuz yıl geçmiş ve bu arada Özel, 1978’de ilk düzyazı kitabı olan ve “Teknik, Medeniyet, Yabancılaşma” kavramları üzerinden muhafazakâr kesime yeni bir Batı eleştirisi ve düşünme biçimi teklif eden *Üç Mesele*’yi yazmıştır. Özel, bu dönem “Akla Karşı Tezler” (1974), “Akdenizin Ufka Doğru Mora Çalan Mavisini” (1975), “İçimden Şu Zalim Ürpertiği Kaldır” (1975), “Üç Frenk Havası” (1981), “Jazz” (1981), “Mataramda Tuzlu Su” (1981) ve “Dişlerimiz Arasındaki Ceset” (1982) şiirlerini yazıp yayımladığı mümbit bir dönemindedir. Bu şiirlerde şairin, imgelem

düzeyinde henüz İkinci Yeni etkisinden kurtulamamakla beraber yeni girdiği dinî-mistik alanın geleneksel yapılarına karşı ehemmiyet göstermediği, ihtidasının kişisel tarihine özgü şiirsel naratifi ve İslam kültürünün aktüel pratikleriyle hızlıca eyleme dönük protest bir şiire doğru yol aldığı görülür. Söz konusu şiirler, şairin şiirinin özgürlükle bağını koparmadığı ve *Erbain* toplamının en önemli şiirleridir.

Bu dönem, özünde ve biçiminde, ahenk, dize, anlam ve simgesel unsurların konvansiyonel kullanımıyla yer etmiş vasatın henüz etkisinin sürdüğü ve Necip Fazıl şiirinin mistik aurasının birçok şair üzerinde nevrotik bir psikolojiyle dolaştığı bir dönemdir. Türk şairine ustaları elinden alacağı mazbatayla sanatını icra edebileceğini hissettiren bu habitat, o kadar derin ve olağandır ki Cahit Zarifoğlu ve Sezai Karakoç gibi birkaç soy şair, bu şiir uzayından istisna kalarak kendi şiir

evrenlerini kurabilmişlerdir. Bu dönemde Nâzım Hikmet'in toplumcu gerçekçiliğinin etkisiyle yazan ve 70'lerin ortalarına kadar Özel'in de içinde bulunduğu sosyalist çizgideki şairler, 60'ların ikinci yarısından 80 ihtilaline kadar şiirin bu çorak ülkesindeki istikamet ve ikametlerini coşkusu ve samimiyeti tedricen azalan bir bilinçle sürdürürler. Her türden düşüncenin, ideolojilerce istihdam edilmiş büyük ve hazır fikir kalıplarıyla ifade edildiği bu netameli aralıkta, siyasi kamplaşmaların uzağında, otonom bir bölge inşa etmek neredeyse imkânsızdır. Bu kamplaşmanın bir ucunda Ataol Behramoğlu, Güven Turan, Hasan Hüseyin, Özkan Mert ve Süreyya Berfe gibi bazıları *Halkın Dostları*'ndan Özel'le yoldaş şairler bulunmaktadır. 80 darbesinin ardından rafine ve ılımlı bir sosyalizm ile entelektüel sermayesi daha tutarlı bir İslami dünya görüşünü kişisel lirizmle birleştiren kendine ve çağına duyarlı bir şair kuşağı yetişmiştir. Bu şair kuşağının şiirlerine ekseriyetle, kişisel duygularına ve kendi hayatlarına yönelmiş olmalarının bir sonucu olarak minör menkıbelere dayalı monolog seven ve imgeci bir söylem hâkimdir. Ahmet Erhan, Akif Kurtuluş, Haydar Ergülen, Orhan Alkaya ve Nevzat Çelik gibi şairler bu terazinin sol kefesinde yer alırken Ali Günvar, Arif Ay, Ebubekir Eroğlu, Hüseyin Atlansoy, Osman Konuk ve Necat Çavuş artık sağ cenahtan söylem ve mahiyet açısından tamamıyla ayrılmış olarak İslamcı/dindar ya da belirli bir eğilimi konu edinmekle mistik-metafizikçi şairler sıfatıyla diğer bir kefedeki kendilerine yer bulmuşlardır.⁹ Baki Asiltürk'e göre 80 şiiri "İmge Şiiri", "Anlatımcı (Narrative) Şiir", "Folklorik/Mitolojik Şiir", "Metafizik Şiir", "Gelenekselci Şiir", "Toplumcu Şiir", "Beatnik-Marjinalci Şiir", "Yeni Garipçi Şiir" (2017, s. 5) gibi çoğu zaman birbirinden şair devşiren bir çeşitliliğe sahiptir.

80 sonrası Türk şiirindeki önemli gelişmelerden biri de demokratik bir şiir ortamının oluşması ve şairlerin dünya görüşleri fark etmeksizin *Üç Çiçek*, *Poetika* ve *Şiir Atı* gibi dergilerde birlikte yazmalarındır. Bu birliktelik, Kısakürek'in şair saygınlığının bir sonucu olarak dönemin her düşünceden entelektüelinin *Büyük Doğu*'nun ilk yıllarında bir araya gelmesinden farklıdır. Bu dergilerdeki düşünsel ihtilaflar, şair taltifinin değil; şiir sevgisinin saçakları altında gündemden düşmüştür. Buna rağmen söz konusu yıllarda Nâzım Hikmet etkisinin tedricen azalması, Necip Fazıl şiirinin günün ihtiyaçlarına cevap verememesi gibi tayfı bunaltan nedenlerle oluşan boşlukta, yeni tekliflerin değer görmesi kaçınılmaz olur. Özel'in Müslüman hayat görüşüne bağlı şairlere poetik ve siyasi anlamda yeni teklifler sunduğu dönem bu aralıktadır. Sol çevrelerde ise tekliflerin kaynağını bulacağı büyük bir şair aurasının uzun süredir belirmeyişi, bu tür şiir için günümüze kadar atlatılamamış (buna bir açıdan babanın yokluğu da denilebilir) nevrotik bir durumdur. Özel, itiraz ve teklifleriyle bir boşluğu mu değerlendirmiştir sorusu burada bir anlam ifade etmez; çünkü Özel'in ihtidasının her iki tarafın gündemine bıraktığı akıl karışıklığının, bu boşluğun doğmasındaki rolü göz ardı edilemez. Ahmet Güntan'ın "Kurtarıcı fikir sahipleri arasında ise, şiirde muhalefetlerini kürsülendirebilme ayrıcalığına sahip olanlar herhalde bir tek İslamcılar". (2011, s.

⁹ İslamcı/dindar/metafizikçi gibi tanımlar şiirsel yük barındırmayan ancak kendileri şiire yük tanımlardır. Şairin hayatının şiire dâhil olup olmadığı bir tartışma konusu ancak Türk şairinin erken dönemlerden itibaren kendini merkezî siyasete ya da sosyolojiye yönelik cebren bir tarafgirlikte bulması bu adlandırmaların yeri geldiğinde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır.

89) tespiti bu açıdan önemlidir. İtirazı ve teklifi canlı tutan muhafazakâr kanattaki şairlerin çoğu, 90'lar itibarıyla varlıklarını muteber olarak sürdürmüşlerdir.

80'lerde şiir ortamının genel durumu böyleyken Özel'in kendisinin de henüz içinde bulunduğu dönem şiirine ve şairlerine yönelik tespitlerinin kaynağına ulaşmak için şairin şiir-ideoloji-gelenek bağlamındaki teklif ve itirazlarına biraz geriye giderek bakmak gerekir. Özel, 70'lerin sonunda bir zamanlar şiir saygısı vardı diyerek öveceği şiir ortamına yönelik itirazlarını, 1970'te *Halkın Dostları*'nın ilk sayısında yayımlanan "Tanrı Mezarını Isıtsın" ve Ataol Behramoğlu ile Haluk Şahin'in kalemiyle desteklenerek tartışması, derginin beşinci sayısına kadar sürdürülen "Gerici Sanata Hücum"¹⁰ adlı eleştirel yazısında dile getirmiştir. Burada eleştirinin muhatabı yine şiir ortamı değil, Özel'in o dönem düşünce dünyasına hâkim olan Marksist eylem pratiğine ve estetik değerlere uymaması yönüyle gerici bir sanat icra ettiği düşünülen İkinci Yeni'dir. Özel'in 70'lerin sonlarına doğru kaleme aldığı Kılavuz yazılarında bu görüşlerini gözden geçirdiği ve revize ettiği görülecektir.

Şair ve şiiri, bu itibar savaşında izaha muhtaç kalırlar. Özel, "Turgut Uyar şiirin çıkmazda olduğunu bildirdikten bu yana Türkiye'de birileri 'neler yazsam da yazdıklarına şiir dense' anlayışı içinde ortalığı kapladı. Oysa bize gerekli olan 'Şiiri kim yazacak?' sorusuydu. Sormalıydık: Sen kim oluyorsun da şiir yazmaya yelteniyorsun?" (1997, s. 79) derken itirazını ve teklifini bir arada dile getirir. Aslolan şairin şiire vesile olmasıyla kendisinin şair, yazdığımsa şiir sayılması değil, şairin hangi niteliklerle şiir yazabiliyor oluşunun kaynağındaki cesarettir. Bu icazet tartışmasının dolaylı teklifi, şiirin şairi kendiliğine uygunluğuyla seçmesidir. Böylece şair ve şiir, şairin şiiri, anlamı yontup bazı kelimeleri bir araya getirmesiyle değil, şiirin şairi düzelterek onu olgunlaştırmasıyla anlaşmış olurlar.

Özel, sosyalist gerçekçi şiirin, insan hayatındaki eşitsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik, sömürülme gibi siyasal/toplumsal saç ayakları olan konuları işleyişindeki somut verilere dayanıklı, sorunları ideal bir yarın beklentisinin hayaline kitleyen ve kitle kültürünün çıkmazlarını idealize eden gerçekliğinin, şiir bilgisine sahip olmakla ele geçirilen kendilik bilgisini soyut dünyanın olanaklarına sıkıştıracağını düşünür. Şiirin ideolojik yanları budanmalıdır. İdeoloji güdümündeki şiir, sözü tarih anlatılarının, çözüm tekliflerinin ve üst yapı örgütlerinin inisiyatifine bırakmıştır. İdeolojinin dili artık, gündelik dili aşmak şöyle dursun onun bir unsurudur. Hassaten hayati olan, insanın ihtiyaçlarının temini için teminatın dışardan umulduğu durumlarda, hayatını bir razı oluşla yaşamasından doğan mecburiyetlerce çevrenmiş olmasıdır. Şiir, bu yüzden insan eylemlerinin başlatıcı ve nihai sonuçlarının doğurduğu sorumlulukların ifadesi olmaktan kaçınmaz ancak şiirle bu sorumluluklar arasında sadece şiirsel verimin niceliğine yönelik bir değerlendirme söz konusudur. Şiirin, büyük anlatıların, ideolojilerin dahası gündelik dilin kısıtlılığında değil, insanın iç sıkıntısında ve varoluşunun sınırında görünür olması, sözlü dile yönelik ilgisini başlatan şeydir

¹⁰ "Gerici Sanata Hücum" adlı yazı, ilk sayıda kapaktan ve isimsiz yayımlanmasıyla aynı zamanda derginin çıkış manifestosudur da. *Halkın Dostları*'nın yayın hayatı boyunca yürüttüğü mücadelenin referans noktasını bu yazı oluşturmuştur. Yazının İsmet Özel'e ait olduğu Özel'in "Ahmed Arif'e Dostça Bir Açıklama" yazısında belirttiği gibi Ahmed Arif'in muhatap olarak Özel'i seçmesinden anlaşılmaktadır. (2006, s. 34).

de. Buna rağmen Özel için sözlü dil ve şiir arasındaki ayrım, sözlü dilin şiire insan hayatında ikame alanı açması nedeniyle yeterli görülmez. Özel için şiirin bir insan etkinliği olarak yeri, sözlü dil karşısında yeteri kadar ussal ve eyleme sadık olmayışındadır. Şiirin vukufiyeti için sözlü dilin, vasıflarından beri kalması ve insanın anlatma ihtiyacının kimi noktalarında yerine şiiri ikame etmesi gerekir. Özel'e göre, "Belki sözün yerinden edilmiş olması; insanoğlunun en doğru, en iyi edimlerini öğrenmede sözlü dilin yüklendiği görevi yerine getiremeyişi şiirin yolunu açar yahut şiire yaşama alanı kazandırır". (1997, s. 18). Bu alan, Özel'in türlü vesilelerle dile getirdiği şiire has ve bütün yan etki ve ürünlerden bağımsız özgürlüğün alanıdır.

Özel'in itirazlarındaki tedirginliğin emniyete alınmasının yolu, itirazları sebeplendiren koşul ve bu koşulların kitleleşmesi halinde riske dönüşebilecek tehlikelerin güvenli bir psikolojiye taşınmasıdır. Bu güvenilir psikolojik alan -her ne kadar şair yıllar içinde bu alanın tecessüm ettiğini görememişse de- cemaatin¹¹ kendi estetik değerlerine sahip çıkmasıdır. Özel bu hususu açık ve dar kapı alegorisi ile açıklar ve ardından bu vazifenin yoğun bir açık edişle tamamlanmasının mümkün olmadığını belirtir. Bu teklif, Türkiye'deki muhafazakâr okur-yazar kitlenin 2000'lerin başı itibarıyla elde edecekleri imkânları nasıl kullanabileceklerini erken bir zamanda işaret etmesi bakımından o güne kadar merkezine estetiği ve kültürü alarak gündeme getirmiş en mümkün ve açık tekliflerden biridir.

"Her şeye rağmen bir açık kapı kalmıştır. Bu da cemaatin estetik değerlerini yeniden keşfetmek ve bu değerleri hem en yoğun, hem de en ince biçimleriyle dışa vurmaya başarısına ermekte saklıdır. Bilinmeli ki bu gerçekten dar kapıdır. Şairin özgün çabası olmadan dar kapıyı geçmek ne kadar imkânsızsa; sadece şairin çabasıyla bu kapıyı aşmak o kadar imkânsızdır. Geçiş ancak cemaatin bizatihi estetik vasat hâline gelmesiyle mümkündür. Böyle bir ortamın oluşma süreci içinde sanatçı cemaate dalkavukluk etmeksizin kendi aristokrat mührünü kazıyabilir". (1997, s. 63).

Cemaatin estetik değerlerinden neyin anlaşılması gerektiği şair tarafından sarahaten açıklanmıştır. Bunun için ilkin çevre kültürle iç içelik sağlanarak içkin ve meşru içsel dinamiklerin açığa çıkarılması gerekir. Herkes için muteber olması umulan kültürün, bu tarz bir anonimlikte içten dışa doğru vuruşuyla oluşacak vasat, bir sanat yapıtının ya da yeni ve sekter bir kültürel sınıfın ortaya çıkışı gibi değil, sıradan hayatın doğal bir unsuru olarak gündelik yapılara işlenmesiyle gerçekleşecektir. Bu tavır İslam sanatlarının felsefesinde olduğu gibi sanatın gayesine uygun olarak bir yükselme hevesi değil, var oluşunu derinleştirme ve o bir noktada tamamlanmanın verdiği yüksek sanat duygusuyla donarak kristalize olma arzusudur. Belki anahtar şairin elindedir ancak şairin çabası yetersiz, şairsiz bir çaba da sonuçsuz kalacaktır. Bu ortama geçişin yegâne şartı söz konusu beğeni ve ilgilerin vasat hâline gelmesidir. Vasat günlük yaşamın sıradanlığında entelektüel bilgi sahasına girmeyen kültürel dolgu niteliğindeki bir tür otantik bilgi dönüşümüdür. Bilginin ihtiva ettiği estetik değeri yitirmeden herkes için doğasına uygun ve doğal bir oluş hâline gelmesiyle, vasatın üstüne çıkma kabiliyetindeki değerlerin yaratıldığı kültürel ortam

¹¹ Cemaat tabiriyle ortak bir kültür çevresinde yaşayan ve bu kültürün ürünlerinin paydaşlarca sıradan bir bilgi hâline geldiği Müslüman topluluk kastedilmektedir.

oluşturulabilir. Sanatçı bu süreçte seçkinliğini (Özel'e göre aristokrat mührünü) ancak itibarını zedeleyecek bir girişimle inkıtaya uğratmazsa koruyacaktır. Özel'in "Sünni Şair Olur mu" sorusunun cevabını ararken şairi ortodoksiye davet eden tavrı, bu vasatın şairler eliyle ikamesinin birincil derecede önemli oluşuna yöneliklik bir tekliftir. Cemaatin bir zamanlar sahip olduğu estetik değerleri gasbeden sanat, değer ve eylemler açısından düzeltilmeye muhtaç bulunmalıdır ki, vasatın üzerine kurulacağı ilke ve davranışlar temize çekilerek sarih, sahih ve sahici olabilsinler. Yine de şair gizliliği kendisinde mündemiç bir üstünlüğü, yedeğinde tutup saklandığı yerde vaziyet olarak toplumun vasatında gezinmeyi/iş görmeyi göze alamaz. Şairin aristokrat duruşu, bir meydan dövüşüsü olmasıyla değil, dövüşülecek bir meydana sahip oluşun önemini bilmesi ve bildirmesiyle tamamlanır.

Sanatın izahatı, sanatçının -saklı ama fail bir zekâyyla sanatın gizindeki kuvvetin kontrol yetisini kısıtladığı için- vaziyetindeki kırgınlığın ve edilginliğin belirmesine yol açar. Özel'e göre, "Şairde fazla olan şeyle eksik kalan şey türdeş değildir. Yine de her ikisinin ortaklaşa bir özelliği var: Sanatçı ne eksiklikle, ne fazlasıyla bir toplum ortalamasını gözetmez. Her zaman ortalamanın altında ve üstündedir". (1997, s. 80). Bu noktada şaire teklif edilen tavrı, ifrat ve tefritin sınırlarında gezinmesinin ona verdiği toy tecrübeyle değil, soy şiirle kurduğu akrabalıkla ilişkilidir. Özel 90'lar itibarıyla soy şiir meselesinin çerçevesini çizdiyse de bu teklif, Türk şiirinin ihtiyacı olan bir derecelendirmeyi ihtiva etmesi bakımından da olsa gereken ilgiyi görmez. Konforun, teslimiyetin, pathos ve logos'un karşısında ethosun, şiir sevgisi ve ahlakının yanındaki soy şiirin, Haşim'in mutavassıt bir lisanı, Necip Fazıl'ın gaibi kurcalayan çilingiri ve Ece Ayhan'ın sivil şairi kadar iltifat bulmaması Türk şiirinin nelerden beri durup nelere itimat ettiğini gösterir. Bunda şairin kendisinden sonra gelen şairlerin soy şiirle kurdukları bağın niteliğinin savunulabilir olup olmaması da etken bir sebeptir. Özel'e göre "...bizim dünyada nasıl kaldığımızın, nerelerde eğleştiğimizin hatırlatıcısı" (1997, s. 74) olan soy şiir, şairin mevzii ve mevkiini belirtmesi bakımından sağlama değil, savunmaya aldığı yeri işaret eder. Bu anlamda soyluluk, nerede ne için bulunulduğunun sarahaten biliniyor oluşudur.

İsmet Özel'in şiir ortamına yönelik itiraz ve tekliflerinin etkisiyle 90'ların sonu ve 2000'lerin başlarında pek çok şiir geleneği ortaya çıkmıştır. Özel, modern şiire yönelik itirazlarıyla Hakan Arslanbenzer'in Neo-epik, Türk şiirine yönelik teklifleriyle ise Celal Fedai'nin Neo Klasik şiir teorisinin oluşmasına alan açmıştır. Hakan Şarkdemir'in Poetik Hikem kurgusu altındaki yeni epik modeli ise İsmet Özel'in itiraz ve tekliflerindeki derinleşmeye müsait unsurları anlamaya yönelik esaslı bir girişimdir. *Aşkar, Atlılar, Fayrap, Kaşgar, Kaygusuz, Kertenkele, Merdivenşiir, Ruhsatsız ve Şehrengiz* gibi dergiler bu teklif ve itirazların dinamiklerinin, sorduğu sorular ve verdiği cevapların şiir ortamında hakıyla anlaşılması için girişilen kolektif çabaların ürünüdür.

Bu itiraz ve tekliflerle Özel, çeviri kitaplarla 60'larda tanışmalarına rağmen siyasal etkinlikleri 80'ler itibarıyla süren, entelektüel sermayesini Seyyid Kutup ve Muhammed Kutup, Hasan el-Benna (Mısır), Mevdudi (Pakistan), Said Havva (Suriye) ve Ali Şeriatî (İran) gibi aksiyonerlerden edinen Türk okur yazarların dikkatini, umumi İslam coğrafyasından hususi Türk coğrafyasına, onun İslam'la talihi dönen tarihine dönüşüne ve Türklerin şiirle olan kuvvetli bağına çekmiştir. Özel'in bu girişimi Türk şiirinin zihnine, Tanzimat'tan beri avamlıkla hürriyet ve istiklale timsal olmuş bir

millet olmak arasında kalan Türk milleti fikrinin yerine paramiliter, şiir huncna malik, Müslüman ve soylu bir sınıf fikriyle donanmış bir Türklük Bilinci'nin yerleşmesini sağlamıştır.

Gelenekselcilik ve İlericilik Bağlamında İtiraz ve Teklifler

Gelenekselcilik ve ilericilik konularının hassaslığına ve bu konularda sivriltilen bıçağın siyasetin, tarihin ve kültürün habis noktalarını işaret ediyor oluşuna binaen her iki meselenin kavranışında gelenekselciliğin Türk sağına has bir vurgu olmasını, ilericiliğin ise Türk solunun temel söylemlerinden birine dönüşmesini filtreleyerek konuyu Özel'in düşünsel serüveni ekseninde konuşmak bu çalışmanın sınırlılığı bakımından doğru olacaktır. Özel, bu kavramların geçmiş ve gelecekle kurduğu bağı ve bu bağdan doğan kimi arızaları yazılarında sıklıkla vurgulamıştır. Kılavuz'un ilk bölümünü oluşturan 1980 ara başlıklı yazıların on ikinci bölümü bu konu üzerinedir.

"Gelenekçilik ve ilericilik: Aynı eğilimin iki yüzü bunlar. Bakmayın gelenekçilerin ve ilericilerin birbirleriyle didiştiklerine, dövüşlerini bile aynı şeyi savunarak yaparlar. Bir kısmı, geçmişten getirilen değer ve kurumların gerekliliği üzerinde ısrar ederken, karşı taraf gelecekte elde edilecek kurum ve değerlerin övgüsünü yapıyor. Doğrusu, her biri kendi savunduğu yanı ayakta tutabilmek için karşı çıktığı cephenin görüşlerine muhtaç. Geleceğe doğru bir zincirin devam ettirilmesi için geçmişten uzatılan halkaların sağlam tutulması gerek, geçmişin halkalarının sağ ve esen tutulması da zincire yeni halkaların eklenmesini kaçınılmaz kılar. Bu iki taraftan biri için çarpışan öteki tarafa mühimmat sağlamak zorundadır. Gelenekçiler de, ilericiler de kendi savaşlarını yürütebilmek için zihin kalıplarına, metafizik temellere, varsayımlarla yüklü bir tanıtlama mekanizmasına bağlı, bağımlıdır". (1997, s. 35).

Bu satırların yazıldığı 70'lerin sonlarında, Türk şiirinde bir taraftan düşünce dünyalarına Marksist estetiğin hâkim olduğu, kendilerini ilericilikle tanımlayan şairlerin kültürel iktidarı devam ederken bir yandan muhafazakâr kesimde *Büyük Doğu*'da Necip Fazıl'ın, *Diriliş*'te Sezai Karakoç'un, *Edebiyat*'ta Nuri Pakdil'in -çevresine sonradan Türk şiir ve öyküsünde yer edinecek Akif İnan, Erdem Bayazıt, Hüseyin Su ve Rasim Özdenören'i de alarak- faaliyetleri sürmektedir. *Diriliş* ve *Edebiyat* dergileri, özellikle *Diriliş*- referans dünya görüşü bakımından Necip Fazıl ile rabitalidir. Bu dergiler, Cumhuriyet modernleşmesinin temelini akli ve pozitif bilimleri alması nedeniyle söz konusu dünya görüşünün geri planda bırakılan mistik-metafizik yanlarını, İslam dünyasının sorunları ve entelektüel faaliyetleriyle ilişkilendirerek politik, estetik bir "İslami Edebiyat" görüşünün temellerini atmışlardır. Cumhuriyet sonrasında kısıtlı kaynaklar haricinde İslamî bir tedrisat görmemiş muhafazakâr okur yazarın yeni yazar ve şairlerle tanışarak ilgi alanının çeşitlenmesi, bu dergiler sayesinde. *Diriliş*'te T. S. Eliot, Virginia Woolf, Søren Kierkegaard gibi batılı yazarlardan, *Edebiyat*'ta ise Filistin, Suriye, Irak, Tunus, Libya, Mısır gibi ülkelerin edebiyatçılarından ve James Joyce, W. B. Yeats gibi Batılı şair ve yazarlardan şiir ve hikâyeler tercüme edilerek yayımlanmıştır. Bu çok yönlülük, İslami değerlerin konvansiyonel şiirin teklif, ahenk ve muhtevasından sıyrıldığı ama geleneğin ihyasını talepten vazgeçmediği, yeni ama yenilikçiliği tartışılabilir bir şiirin konuşulmasını sağlar. Bu şair ve öykücüler kuşağında özellikle Cahit Zarifoğlu'nun çevresiyle sıkı bağına rağmen bağlantısız bir şiir, artistik bir tavırla ortaya çıkışı

önemlidir. Zarifoğlu, şiirinin dinamik ve otonom yapısıyla, Özel'in geçmişinin kararlılığından getirdiği bir tercih olarak metafizik imgeleme uzak oluşunu, şiirinin bütün hünerini neredeyse müşahhas bir metafiziğe yükleyerek dengeleyebilmiştir. İslami dünya görüşüne sahip şairlerin yazdığı şiir, bu iki şairin kendi içinde diyalektiği olan duyarlılıkları ile Kısakürek ve Karakoç'un metafiziğe bindirdikleri duyarlılık arasındaki tarihî, sosyal ve en çok da psikolojik yükte bir poetik eğilim hâline gelebilmiştir.

1930'lar itibariyle Tanzimat modernleşmesinin bir devamı olarak -özellikle romanda- Doğu-Batı tartışmalarıyla süregelen ve 60'lardan bugüne dergiler, gazeteler, söyleşi ve soruşturmalar eşliğinde yeni temayül ve araçlarla devam eden gelenekten yararlanma olgusu, Türkiye'nin yakın yabancı politik yüzü İslamcılığın siyasi-kültürel seyriyle ilişkilendirilerek 90'lar itibariyle laik-seküler ikiliğine, daha köktenci çevrelerde ise dindar-dinsiz tartışmasına dönüşecektir. Özel bu tartışmaların güncel taraflarına içkin siyasetin uzağında durmasına rağmen gelenekselcilik-ilericilik tartışmasında hem ontolojik hem metafizik açıdan tartışmanın ortasındadır ve her iki gruba karşı da mesafeli oluşunu açıkça belirtir. Bir savaş ortamı yaratmaktansa bir cephe sahibi olmayı önceleyen Özel, tarafların birbirinin cephesine mermi taşımakla vazifelendirildiklerini düşünür. Ortada bir cehd var gibidir ancak taraflar birbirine muhtaçlıklarıyla düzenin devamlılığını sağlayan bir ictihad hâlinedirler. Her iki taraf da soyut ya da somut belirli mekanizmalarla sınırlandıkları ve kendi iradeleriyle çatıştıklarını düşündükleri için bu mücadeleden beri durmazlar. Özel, itirazlarının ardından gelenekçilik ve ilericiliğin insan varoluşundaki etkinliğiyle ilgili tespitlerde bulunur:

"Şiir okumak isteyen kimse gelenekçiliğin ve ilericiliğin entelektüel yükünü bir yana bırakmadıkça giriştiği işin altından kalkamayacaktır. Şiirin ne gelenekle, ne de beklenen hayatla başı hoş değildir. Geçmiş ve gelecek şiir için (ve içinde) yabancılaştırıcı öğelerdir. Şiir okumanın hasadı ancak bilinmeyen eski ile tanışılmamış yeni arasında toplanır. Şiir okumak, ancak "şimdi"nin olağanüstü vuruculuğu, tadılan somut yaşama anının tazeliği ve uyandırıcılığı ile doğru çizgiye oturur". (1997, s. 35).

Görülebileceği gibi Özel için şiirin tanımı şairin eyleminde bulunur. Beşerî durumun şiir aracılığıyla tanzimi, onun geçmiş ve gelecek arasındaki varlığını bilinmeze sokar. Şiir olarak dağınıklığımız, geçmişten ya da gelecekte derlenip toparlanamaz ama tam da bugün, içinde bulunulan beşerî durumumuzu, sözel unsurlar aracılığıyla çevre eylem ve nesnelere arasında kurtarmak için şair eliyle harekete geçirilen bu dağınıklığımızdır. Bu noktada şiirin geleneği ile şiir-gelenek ilişkisi ayırt edilmelidir. Şiirin bir tarihi olarak tekrarlanan ifadenin, biçim, yazı, üslup ve hayat ilişkilerinden bağımsız kendi bütününe bağlı ilkesel bir oluşu vardır. Bu oluşun mukavemeti, geçmişin bilinmezliğine ve geleceğin belirsizliğine yöneliktir. Özel'in mazi ve ati arasında sıkışan bu okuyucuya teklifi açıktır. Şiir, insan için geçmiş ve gelecek arasında bir istinat duvarıdır. Özel, gelenek ve beklenen hayat arasında sıkışan zeminin kolonlarını diri tutmak gayesindedir. İnsan ancak varlık durumunun şiir tarafından toparlanmış hâli aracılığıyla geçmişi ve geleceği hatırlar. Özel'in şiir için bıraktığı aralık, hatırlama kabiliyetini şiirle kısıtlamış benzersiz bir bilinç kaybının marifetiyle zihnimizin istihdam edilmemiş bölgelerinde çevrelediğimiz düşünce alanlarıdır. Bilinmeyen eski ile tanışılmamış yeni hem bu vurgu altında hem de tam tersi itibariyle değer

kazanır. Bundan kasıt bilinmeyen eski ile tanışılmamış yeninin tanışılmamış eski (henüz etki alanına girilmemiş) ile bilinmeyen yeni (henüz tahrif ve tarif edilmemiş) arasında şiir adına neyin ekilmeye, hasat edilmeye ve kurtarılmaya değer olduğudur. Bu kurtarıştan doğan eylem, şiir okuyucusu olmak yoluyla elimizde elan bulunanlardan duyulan hoşluğun ve hazzın duygularımızı doğru yerlere iliştiirmesidir. Doğru duygu, doğru şiiri doğurmaz belki ama doğru duygulanım doğru şiirin doğruluğuna yönelik bir teklif olarak doğrulanabilir. Şiirin buradaki mesuliyeti insandaki bu dağınıklığı toplayacak hassasiyeti, görgüyü ve bilgiyi harekete geçirmektir. “Şair önce kelimelere, sonra mısralara ve nihayet şiirin bütününe bizim (dağılmış olan) beşerî durumumuzu toparlar. Varoluşumuza bağlı endişelerimizi kümeler”. (2006, s. 76) der Özel. İnsana ait bu dağılışığın beher parçası, şiirde meskûn kalarak insanın bütünlüğüne yöneltmeyi beklemektedir.

Özel’in gelenekselciliğin ve ilericiliğin entelektüel yükü derken kastının bilinmesi için kavramın şairin biyografisindeki yerine ve şiirindeki karşılığına bakılması gerekir. Bütün olan bitenlere karşı tavrının gençliğinin devinimi içinde teberrüz ettiği 60’ların ortasından itibaren Özel, ilk yıllarda Türkiye’nin alacağı şekil ve tutacağı yön bakımından sosyalizm adına umutlu, bir Marksist ve şair olarak nitelendirilmekten gurur duyan¹² ve daha ilk gençlik yıllarında Türkiye İşçi Partisi’ne (TİP) üye olmuş genç bir şairdir. 70’lerin ortalarında, bu ideolojiyle bağını koparan Özel, Marksizm dahil bütün düşünce kalıplarına eleştirel bakmaya başlar. 90’lı yıllar itibariyle İslamlıkla hayat bulan bir Türklükte, arayışına yeni bir boyut kazandıran Özel, bütün bu niteliksel değişimler boyunca antiemperyalist ve antikapitalist tavrını muhafaza eder. Bu tavrın onda yarattığı eleştirel kültür, kendi çağdaşlarına ve var olagelen şiir ortamının niteliğine yönelik eleştiri ve itirazlarını da şekillendirmiştir. Özel, daha önce de anılan 1970 tarihli “Tanrı Mezarını Isıtsın” yazısında İkinci Yeni şairlerine yönelik ciddi eleştirilerde bulunur.

“Lautréamont’dan, Appolinaire’dan, Pound’dan, T. S. Eliot’tan yararlanarak bir şiir dünyası kurmaya girişen Türk şairi, ne bu toplumların gelişimi ve diyalektiği, ne de kendi toplumunun varlığından haberdar olduğu içindir ki sonuçta şiirin yeni tadından duyduğu heyecan dönemi geçince ya Turgut UYAR gibi toplumun tutucu - gericisi safında yer alıyor, ya Cemal SÜREYYA gibi niteliksiz bir anlama bel bağlıyor ya da Edip CANSEVER gibi bir şiir fetişisti olup çıkıyor”. (2006, s. 26).

Türkiye’deki kitle kültürünün açmazları bakımından ilericiliğe daha yatkın oldukları düşünülebilecek her üç şairin ve özellikle de Turgut Uyar’ın tutuculuk ve gericilikle suçlanması bir vakıadır. Bu itirazda Özel’in şiirinin de hususiyetle değerlendirilmesi gerekir. Ahmet Kaya’ya göre Özel, “Türk şiirinin yenilikçi deneylerini toplumcu bir tutumla bağdaştırabilmekte gösterdiği başarı ile büyük yankılar uyandır[mıştır]”. (2019, s. 1253) Şair, İkinci Yeni’nin modern ve orijinal sesiyle toplumcu şiirin gür ve sorumlu hamlesini henüz ilk kitabı *Evet, İsyân’* da birleştirirken, İkinci Yeni

¹² Özel bu övücünü şu şekilde anlatmıştır:

“*Evet İsyân’*ın yayımlandığı günlerde birisi benim Marksist olduğumu söylese bundan övünç duyardım. Çünkü bence Marksist olmak yalnızca belli bir görüş lehine tercihte bulunmak değildi, aynı zamanda bir zihni yeterlilik ve kuramsal meseleleri kavrayıştaki bir olgunluğun belirtisiydi. Yine o günlerde birisi bana şair dese kendisine teşekkür ederdim. Çünkü bence şair demek insan oluşun özgün bir biçimini bulma başarısına ermiş kişi demektir. Yani insan olmanın bilincine varmaktan ötede bu bilinci ele geçirene şair demek doğru olurdu”. (1990, s. 97).

şairlerinde şiirin halkçılığa dayanmasını beklediği pratik yöne şahit olmaması nedeniyle bu şiirdeki “burjuva” muhtevayı yeniden değerlendirecektir. Özel’in düşüncelerinde haklılık payı olmadığı söylenemez. Uyar zaman içinde bireyselliğine vazgeçişin büyük konforu içinde daha emniyetle yaslanmış, Süreya giderek kelime oyunlarına saplanıp kalmış ve Cansever 60’ların sonlarında artık estetik yapıya ve dile, şiirin özüne ilişkin sorunları atlamak pahasına daha fazla önem vermiştir. Bununla beraber şairlerin şiirlerindeki bazı spesifik alanların -poetikalarının aldığı istikamet bakımından- tümevarımcı bir gözle okumanın kimi sakıncaları vardır. Özel bu sakıncaları kavramış ve Türk şiir tarihinin modernizasyonunda İkinci Yeni’ye muteber bir değer biçilmesi gerektiğine kanaat getirmiş olacak ki ileriki yıllarda bu tavrını yumuşatacak ve 50’lerin sonunda yazılan şiiri Modern Türk şiirinin en önemli atılımı olarak görecektir. Özel’in henüz *Tanrı Mezarını Isıtsın*’ı yayımlamasından dört-beş yıl önce İkinci Yeni şairlerinin yazdığı dergilerde şiir yayımlayan ve onlarla yoldaşıktan heyecan duyan biri olarak kısa sürede Marksizm’in kendi kanaatince ileri bir duyarlılığına geçmesi ve Türk şiirinin yakın dönemine yönelik bir muhasebenin ardından İkinci Yeni ile cehde girmesi, dönemin siyasal, sosyal atmosferinin şiir üzerine etkileri bakımından anlaşılabilir bir tutumdur. Şairin eleştirisinin merkezinde İkinci Yeni şairlerinin en geniş çıkarsamayla halkın şairleri olmadıkları ve entelektüalizmin, bazı söz oyunlarının, şiirin kendi iç dinamiklerine yönelik kimi keşiflerin peşine düştükleri ve bu yolla gelenekselci yapının devamlılığına katkıda buldukları yer alır. Enis Akın, bu dönemde Özel’in *Halkın Dostları* dergisiyle İkinci Yeniye karşı anti-entelektüelist darbenin içinde yer aldığını ve ona eşlik eden şairlerin kimisinin bir mirası sürdürmek için gelenekle çatışmaya girmek zorunda olduğunu düşünerek, kimisinin ise bunu şiirin üzerinde gördükleri bir politika adına bu darbeyi yaptığını söyler. (2009, s. 29).

Özel, gelenekselcilik ve ilericilikle ilişkili önemli itirazlarına “Gericici Sanata Hücum” adlı yazısında devam eder ve toplumcu şiirin Nâzım Hikmet ve Ahmed Arif dışında büyük boyutlara ulaşmadığını söyleyerek bu iki şairi Marksizmin klasik yorumu çerçevesinde kalmakla suçlar. (1970b, s. 1). Özel’in bu cepheden saldırısı, hem Ahmed Arif hem de Cemal Süreya marifetiyle savuşturulmaya çalışılsa da genç şairin daha ilk yıllarından bu yana gericilik/gelenekselcilik ve ilericilik meselelerine farklı boyutlarda bakacağını işaretini vermektedir. Özel bu tartışmayı kendi cephesinden Türk şiirinin genel atmosferine yayararak sürdürür:

“Gelenekçilik yoluyla olsun, ilericilik yoluyla olsun bir ‘tevalî’ye teslim olmuş kafalar şiirin gerçekliğine ulaşamaz. İçinde bulunulan ‘müthiş zaman parçası’nın önemini bir önceki veya bir sonraki zamanla değiştirme yanlısı kimseler yaşamadaki uyanıklığı terk etmiş, şimdiki zamanı gölgede bırakıp kendilerini uyuşturmuş kimselerdir”. (1997, s. 36).

Tevalinin teşmil ettiği alanda gelenekçilik ve ilericilik fikrinin zikri, devamlılıktan süregelen bir ilerleme ile değil, sadece süregelmenin kendisi olarak ele alınmalıdır. Her iki unsur birbiriyle birleşmemiş ama bitişmişlerdir. Birleşmeler birbirlerine sağaltmaya yönelik ihtiyaçları kalmayacaktır; çünkü Özel’e göre her biri kendi savunduğu yanı ayakta tutabilmek için karşı çıktığı cephenin görüşlerine muhtaç iki kavramdır bunlar. Bitişikliklerinden doğan yakınlığın arasını şiir yapacak değildir elbet. Burada şiir, iki özgür insanın hür iradeleri arasındaki bağ olma vasfını kaybeder. Şiirin gerçekliği, araya girmemesinden ve bu çekincenin ahlaka dönüşmesindedir. Her

şeyin zemininde bu bitişikliği gören kimseler, içinde buldukları müthiş zaman parçasını bir konsept duyarlılığı formunda yaşayabilirler. Bu duyarlılık varlığını bütün zamanlar arasında gezip dolaşmasındaki aleladelikle sağlamıştır. Şiir, burada hamlesini yapar ve insana bunun bir konsept değil, varolmanın şimdiliği olduğunu hatırlatır. Şimdiyle ilişkili bütün duygu durumları, geçmişte ve gelecekte anılmakla anıcısını, bu gelgitlerin içinde büyük bir uykuya, dolayısıyla yarım bir yok oluşa sürükler. Özel'in şairin ya da şiir okuyucusunun, şiir dışındaki bir alandan içeriye sokulan unutuşun ve hatırlayışın tarih dizininde kayboluşuna yönelik itirazı, şairin ya da şiir okuyucusunun şimdinin ihtişamlı sabitesine, bütünlüğüne sahip çıkabilecek olmasıyla bir teklife dönüşür.

Özel, düşünce spektrumunda ele aldığı kavram ve konuları anlam aktarması için çaprazlamadan, başka meselelerle olan ittifakından soyutlamadan anlatır. Gelenekselcilik ve İlericilik kavramlarını ele alışında kavramların kendine has nitelikleri, çağrıştırdıkları duygulardan ve yarattıkları tarihi, kültürel izlenimlerden açık ara ön plandadır. Onun geleneğe yönelik itirazları, modernizm vasıtasıyla ve modern çağın kültürel kodlarıyla yeniden tanımlanan insanın önüne, her iki kavramın da sunulmaya hazır tercihler olarak çıkarılmış olmasındadır. Şüphesiz Özel, bu düşüncenin çevre ve tarihi şartlarından bağımsız şekillenişinin ötesinde kavramsal analizi için Eliot ve Pound gibi modern şiirin kurucu isimlerinden etkilenmiştir ancak analizlerini yerel unsurlarla, bu etkilenmeden doğan evrensel hakikatleri ise ilkeli bir deha (tevarüs edilmemiş asalet) ve müceddet bir terkiplerle (kadirşinas itaatsizlik) birleştirir. Özel, Batı'da modernleşmenin köken kodlarını kullanarak modernleşen şiirin, dünya sisteminin bir parçası olmasındaki sorunu, gelenekselcilik ve ilericilik bağlamında fark etmiş ve bu sistemin meydana getirdiği yeni dünya görüşünün sonuçlarını -şahsi hayatında kendi deyimiyle karşısına çıkan fırsatları kaybetmek pahasına- şiiri merkeze alarak eleştirmiştir.

Özel'in itiraz ve tekliflerini anlamak için bu meselelerin modernizm tasallutu altında nasıl anlaşıldığına bakmak gerekir. Keith Brienne'e göre 19. yüzyıl Batılı şairleri bir yaratıcılık patlamasıyla yazarlar, çağa hâkim olan köksüzlük hislerini ve inanç kaybını aktaran yeni formlar denemeye başlamışlardır ve geleneksel formlar bu yeni çağın ruh hâlini ifade edemiyor gibi görünüyordur artık. Geçmişin üzerine çekilen bu perdenin iplerini elinde tutan şairler ise yenilikçi eserler üretmeye davet eden Ezra Pound ve dönemin genel anlamda ifade biçimlerini, tonunu ve edebî ruh hâlini belirleyen önemli eserler yayımlayan T. S. Eliot olacaktır. (2019, s. 153). Keith Brienne modern şairlerin geleneksel formlarla ilişkisini yorumlar ancak burada gelenek denilen unsurun bir form ve söylem biçimi olduğuna dikkat edilmesi gerekir. Bu ayrımla gelenek ile gelenekselcilik arasındaki ayrım itiraz ve teklifler bağlamında ilkinin aleyhine geçmiş yaşantılara, kuramlara, biçim ve formlara tutunmaya itirazla birleşir. Modern şiir, modern yaşantının ve inşa edilen modern zihnin/zihniyetin getirilerinin ayrılmaz bir cüzüdür. Özel'in modernizm eleştirilerinin temelinde bu yatar. Cem Kotan'a göre "Özel, Müslümanların modern dünyanın çıktıkları ile aralarına bir mesafe koyabildikleri takdirde, İslami bir düşün ve yaşam birlikteliğini sağlayabileceklerini savunur". (2015, s. 65). Bu mesafeyi modern şiirin gelenekselcilik ve ilericilik ile kurduğu bağlantıyı içine alacak denli genişletmek mümkündür. Modern sanatlar içinde bir sanat olan modern şiirin buradaki konumu belirlenirse Özel'in muhakemelerinin gerekçeleri daha sarıh olarak anlaşılacaktır.

Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*'da şairlerin "...kültür içerisinde geleneksel olarak dinin ve felsefenin işgal ettikleri yerin, Aydınlanmanın bilime ayrılmasını istediği yerin sanata ayrılmasını talep" (1995, s. 24) ettikleri tespitinde bulunur. Bu görüş, modern sanatın görece eskiyi yeniden ayırmaktaki ussallığının, iyi ile kötünün ayırımında iyiden iyiye kafa karışıklığı içinde ortaya çıkışıdır. Modern dünyanın kendinden eminliği ile geleneğin insanın varoluşuna ilişkin bütün soruları yanıtlıyor oluşundan kaynaklanan memnuniyetinin artık duyulamıyor oluşu arasındaki tezatta gelişen yegâne şey, geçmişin ve geleceğin insanın zihni bunalımıdır. Özel'in duyurduğu gibi ne geçmişi keşfederek ne geleceği kesbederek gerçekleştiremeyeceği varoluşunun hazzını tatmış insan şimdinin bu mesaideki karşılığı, ancak bugünü idameyle kendine kendini kiniyle hükümlü kılan şiirle tamamlanacaktır. Şiirin bu otantizme yönelik ilgisi, bütün safсата ve mugalatanın üzerindedir. Geleneğin, gelenekselciliğin buyruğunda işlevsiz bir hatıralar toplamı olarak iş görmesi ve ilericiliğin geleceğin belirsiz imkânlarına doğru karanlık, kararsız bir atılımla oyunu felaketten yana kullanması, Özel'in her ikisi görüşü de hayatımızdan tart etmemize yönelik teklifinin mayasıdır.

Türk şiiri özgünlüğünü ve özgürlüğünü hiçbir şeyle mukayyet olmamasına borçludur. Bu müstesnalık, düşünülebileceğin aksine her şiir veriminin birbirinden bağlantısız olduğu anlamına gelmez. Türk şiirinin Tanzimat'tan beri bir şiir endüstrisi üretmemiş olması ya da daha doğru bir vurguyla söylersek soy (şiirin) şairlerin şiir endüstrisinin ortalamasına gönül indirmeyişi, Türk şiirini Türk entelektüelliğinin, Türk zihin dünyasının modernleşebilmiş ya da en azından bu konuda diğer bütün kurum, kültür ve sosyolojilerin aksine âtil değil, atılım hâlinde kalabilmiş yegâne unsuru yapmıştır. Bu nedenle Türk modernleşmesinde en başarılı hamlenin Türk şiiri tarafından yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Cahit Zarifoğlu, Cemal Süreya, Ece Ayhan, Edip Cansever, İlhan Berk, İsmet Özel, Mehmet Akif, Ersoy, Namık Kemal, Nâzım Hikmet, Sezai Karakoç, Tevfik Fikret ve Turgut Uyar şiirin ses, ahenk ve biçim bakımından orta malı¹³ unsurlarına rağbet etmeyerek özgürlüğünü bizatihi özgünlüğünden alan kaygıyla mukayyet bir şiir yazmışlardır. Bu şiir evreninin geçmiş ve gelecekle kurduğu bağ, tarihin ve toplumsalın kılcal damarlarıyla birbirine bağlanmışsa da bu şairler sözlerini şimdiki varoluşlarının getirdiği kendilik bilgisi ile inşa etmiş, söylemişlerdir. Özel, kimlerin şiir okumaya gereksinmesi olduğunun ayırdındadır. Bu kimseler arasında gelenekselciler yoktur. Özel tersten bir perspektifle "Çünkü şiir okumakla zihnimizde geçmişe ait bir kurumu veya geçmişin değer ölçülerinden birini yerli yerine oturtmuş, gelenekçi tutumumuzu haklılaştırmış olmayız". (1997, s. 36) der. Şiir geçmişin telafisi değildir ve şiirin geçmişle kurduğu her ilişkide mutlaka bir arıza ortaya çıkar. Bu gelenekselcinin şiirden anladığı ile şiirin ne olduğu arasındaki farktan doğan bir arızadır. Şiirin yerini doldurmadığı, telafi etmeyerek akim bıraktığı geçmiş, gelenekselcinin giderek şiiri aramakla kısıtlandığı alandır. İlericinin şiirle arasına giren ise sonraya yönelik ve görece

¹³ Tabiri Necip Fazıl, Namık Kemal'in divanını çok genç yaşında tertip ettiği bilgisini göz ardı ederek değerlendirirken kullanmıştır: "Namık Kemal'in divanı, bir baştan öbür başa, bir takım küçük ve büyük şairlerin demirbaş tefekkür unsurlarıyla, orta malı tahassüs posalarının, çok defa aynı şekiller içinde ve hep kaba akıl zemininde tekrar tekrar düzene sokuluşundan ibarettir". (1940, s. 137).

özgür bir dünya tasavvuruyla şiiri yanlış zaman ve araçlarla aramasıdır. Özel bu itirazını şiirin özündeki bir maddeyi tartarak teklife dönüştürür:

“Tam tersine şiir geçmişe dair imalarında bizim o güne kadar hesaba katmadığımız bir boyut getirerek kalıplaşmış ölçüleri sarsar. Zaten şiir, şiir vasfını kazanabilmek için geride kalmış olan bir hayat parçasını deşmek, teşrih etmek, bize bilincine varmadığımız bir yanını işaret etmek zorundadır”. (1997, s. 36).

Öyleyse şiir, geçmişle ima düzeyinde hesaplaşmasında bilinen kuralların yapısını bozarak bugüne doğru gelmiştir, gelmektedir. Gelirken geçmişteki bir anın, bir yaşama anının, bilinçaltında işleyen bir unutuş alanının açıklamasını yapmakla mükelleftir. Bu zorunluluk insanın şiirle kurduğu bağda kendini, geçmişini us dışı bir açıklamalar bütünü olarak tasarlar ve yeniden kurmaya zorlar. Bu icbar oluş, insanın nisyan oluşunun telafisini, anlağındaki bir parlama kadar yakın oluşuyla deşifre edilmeye yatkın bir vasıflandırıcı olarak görmesini sağlar. İnsan değer verendir; ancak hayatının kaybolmuş taraflarını kendine hatırlatan şiir olduğu için bu vasıflandırma eğilimini şiire kendisi nispet etmiştir. Geçmişle gelecek arasında şimdinin bütün varoluşunu çevreleyen şiir olmuştur. Arslanbenzer, Özel’in mısralarının eskimiyor oluşunun nedenlerini sıralarken diğer unsurlarla beraber gelenekten yararlanma tartışmalarının Özel’in kurucu etkisi sayesinde bir mesele olmaktan çıktığını söyler:

“Bir yandan da oysa İsmet Özel’in sözünü ettiğimiz eskimeyen mısraları yaşamayı sürdürüyor. Bu nasıl oluyor? Bunun için üç sebep tespit edebiliyoruz. Birincisi, Türk şiirinin Türk şiiri olarak kabul edilmesinin sağlanmış olmasıdır. Avrupa şiiri, Akdenizli şiir, modern şiir, modernist şiir, avangard, gelenekten yararlanma gibi ufuklar ortadan kalktı, Artık bir harabe halindeki Türk şiirinde ortamın tek hâkimi var: Türk şiiri”. (2017, s. 217).

Şiir ortamının tek hâkiminin Türk şiiri olduğunu söylemek malumun ilamı olarak görülebilirse de çoğu kez ortadaki bilgi ayan olmaktan kaynaklanan bir görünmezlik ve aldırış edilmezlikle sınırlanabilir. Türk şiirinin kendine yük olan birçok meseleyi sırtından atması, onun istikametine müreffeh ve seke seke devam edeceğini göstermez; çünkü şiirin fitratında sürekli bir patika özlemi ve kendini kurma çabası vardır. Bu yükten kurtulmakla Türk şiiri, kendi meselelerini öz telaşı içinde tartışacak açıklığa kavuşacaktır. Buna rağmen Türk şiirinin bedaheti önünde akim kaldığı düşünülen modernleşme hareketinin hayali tezahürleri olarak şiirin özündeki bütünlük duygusunu yıpratıcı, akamete uğratan pathos kanadındaki (devletten gelen) yapının varlığı yadsınamazsa da ethos (devlete giden) kanadından Özel’in itiraz ve teklifleri bağlamında talihini Türkiye’nin talihinden ayrı düşünmeyen bir şair kuşağı da her zaman şiir ortamında azınlık kalmış ama etkin olmuştur. *Şiir Okuma Kılavuzu*’nun Özel’in şiirinin ve şahsi aurasının altında âtil kalması ve Kılavuz’da yer alan teklif ve itirazların Türk şiirinin bulanık bir döneminde bir iki soy şair ve dergi çevresinde sıkışmasının nedeni, şairin dikkatleri yazdıkları vesilesiyle hakikate çekmek gibi bir emel içinde oluşuna rağmen büyük ve hayati sorumluluklar isteyen bu dikkatin şairin hayatına ve ne yaptığına olan merakın fevkine çıkamayışıdır.

SONUÇ

Şiir Okuma Kılavuzu, bağlayıcılık ve etki bakımından kırk yıla yaygınlığın tahribatına uğramamış ve okur zihninde yıpranmadan kalabilmiş ender yapıtlardan biridir. Bu çalışma şairin Kılavuz aracılığıyla poetikasını kurarken ki itirazlar ve tekliflerinin bir dökümünü sumaktadır. Bu itirazlar ve teklifler, öncelikle şiirin özünün nasıl anlaşılacağına yöneliktir. Şair kendi şiir teorisinden yola çıkarak bu konuyu etraflıca anlatır. Ardından şairin İtiraz ve teklifleri, şiir ortamına yönelir ve şairin şahsi kanaatleri dolayımında 60'lerden bugüne Türkiye'deki şiir medyumun aldığı şekil gözler önüne serilir. Özel, gelenekselcilik ve ilericilik bağlamındaki itiraz ve tekliflerini ise daha çok Türk şairinin bunlara yüklediği değerler üzerinden kurar. Özel'in bu konudaki tespitleri siyasi-politik yönelimlere angaje olmaz ve şiiri merkeze alır. Şairin uğraşısının temelinde şiir hayatının sarahat bulması için itirazlarını kurduğu zemini sağlamlaştırmak yatar. Tekliflerini ise bu sıhhatli zemin üzerinde inşa etmeye çalışır.

Şiir Okuma Kılavuzu güncellenirken temel ilkelerini muhafaza etmiş ve bu ilkelerin poetik esaslarla bağı koparılmamıştır. Kılavuz, seçkin itirazlara somut teklifler getirmiş ve spesifik olarak 90 kuşağı İslamcı şairleri poetik görüşlerini, 2000'ler ve sonrasında yazarlardan yine aynı yönelime sahip isimler ise şiir ahlakının en kesif çizgilerini ondan ilhamla almıştır. Bu etkilenim, Özel'in çabalarına karşı eksik ama müstesna bir ilgiyi de beraberinde getirmiştir. Poetika niteliğindeki çok az eser, Türk şiir tarihinde Özel'in çalışması kadar olumlu ya da olumsuz etki sahibidir. Kılavuz bu açıdan Türk şiirinde 60 sonrasına dönük şiir eleştirisinin rehber metinlerinden biridir. Çalışmamız boyunca özellikle üç alanın sınırları içinde ve şairin ilk dönem yazıları ekseninde vurgusunu yaptığımız itiraz ve teklifler, özellikle İkinci Yeni'nin mirası ve geleneğin taşınması hakkındaki tartışmaların referansları hâline gelmiştir. Bu tartışmalar Türk şiir ortamının gündemine yine İsmet Özel marifetiyle getirilmiştir. Kendisinden sonra bu mirası tevarüs eden kuşaklar itirazlarını, Özel'in tekliflerinin doğru/yanlış anlaşılmasının getirdiği yüke talip olup olmamak arasındaki seçimleriyle ifade etmişlerdir. Çoğu şair irasının altında yatan nitelik ya da ortamın işaret ettiği örüntü, bu cephenin neresinde durmayı tercih ettiği ile alakalıdır. Özel, fırlattığı iple mekanizmayı işler bırakmış ve mekanizma da işlemeye devam etmiştir. Şairin 60'ların başından beri şiirle beraber yazı verimliliğinin -girdiği her çevreye itirazla yaklaşmış olmasının ürkütücü aydınlığını da sayarsak- güçten düşmediği bilakis sağlamlaştığı ve sıkılaştığı görülmektedir. Bu sıklıkta Özel'in sadece şikâyet tarifesini dolduran aksi/ihtiyar bir şair olmaksızın itirazını sunduğu yerde itirazla neticelendirdiği durumun özünün değer kaybetmesine müsaade etmeden, bu değer karşılık bulması için ortama yeni bir teklifle girdiği görülmüştür, görülmektedir. Bunun nedeni Özel'in yalın, temiz ve acımasız bir şiir hayatına, ancak şiire olan ilgi kişisel, sınıfsal, tarihsel ve toplumsal bir açıklığa kavuştuğunda ulaşılabileceğine olan inancıdır.

KAYNAKÇA

- Akın, Enis (2019). *Kekeme Türk Şiiri*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Armağan, Yalçın (2019). *İmgenin İcadı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslanbenzer, Hakan (2013). *Üç Sütun: Şiir, Hikâye, Eleştiri*. İstanbul: Okur Kitaplığı.
- Arslanbenzer, Hakan (2017). *Eskimeyen Kitaplar*. İstanbul: Avangard Yayınları.
- Asiltürk, Baki (2017). *Türk Şiirinde 1980 Kuşağı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Brianne, Keith (2019). *Amerikan Edebiyatı 101*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cansever, Turgut (2002) *Kubbeyi Yere Koymamak*. İstanbul: İz Yayınları.
- Etil, Hüseyin (2019). *İsmet Özel ve Partizan*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Güntan, Ahmet (2011) *Şiir Geldi Kelimede Boğuldu*. İstanbul: 160. Kilometre.
- Karadeniz, Mustafa Uğur (2024). "Tarih Bilinci ve Şiir: Klasik Türk Şiirinin İsmet Özel'de Kültürel Konumlanması". Hece Dergisi İsmet Özel Özel Sayısı. Ankara: Hece Yayınları. Y. 27, S. 325. s. 442-452
- Kaya, Ahmet (2019). *İsmet Özel'in Şiirlerinin Bir Prototip Olarak "Mazot" Şiiri*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (71), 1252-1260. <https://doi.org/10.17755/esosder.510791>.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1940) *Namık Kemal: Şahsı-Eseri-Tesiri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan ve Tarık Özcan (2006). "Cumhuriyet Dönemi: Şiir 1950 Sonrası", Türk Edebiyatı Tarihi, haz. T. S. Halman. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kotan, Cem. (2016). *İsmet Özel'de İslamcılık Düşüncesi* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Küçükkürtül, Mehmet Raşit (2013). "Mesuliyet Meselesi", *Aşkar*, Y. 6, S. 27.
- Özel, İsmet (1970). "Gericici Sanata Hücum", *Halkın Dostları*, S. 1, s. 1.
- Özel, İsmet (1970b). "Tanrı Mezarını Isıtsın", *Halkın Dostları*, S. 1. s. 1.
- Özel, İsmet (1987). *Erbain*. Ankara: İklim Yayınları.
- Özel, İsmet (1990). "Bir Cevap", *Defter*, S. 15. s. 97-102.
- Özel, İsmet (1997). *Şiir Okuma Kılavuzu*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Özel, İsmet (2006). *Çenebazlık*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Özel, İsmet (2011). *Başbaşa Başbaşa Başabaş / Şairin Devriye Nöbeti -12*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Özel, İsmet (2015). *Şiir Okuma Kılavuzu*. İstanbul: TİYO Yayınları.
- Rorty, Richard (1995). *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Süreya, Cemal (2019). *99 Yüz*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tüzer, İbrahim (2018). *Şiire Damıtılmış Hayat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uyar, Turgut (2012). *Korkulu Uсталık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

27 MAYIS DARBESİ'NİN TÜRK ROMANINA YANSIMASI

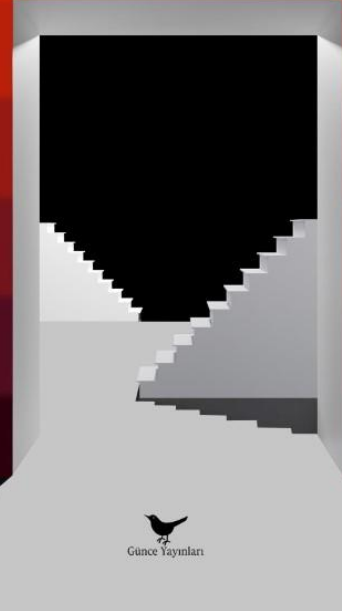
DR. FERHAT ÇETİNKAYA

Günce Yayınları

Türk Romanında Arzunun Görüngüleri

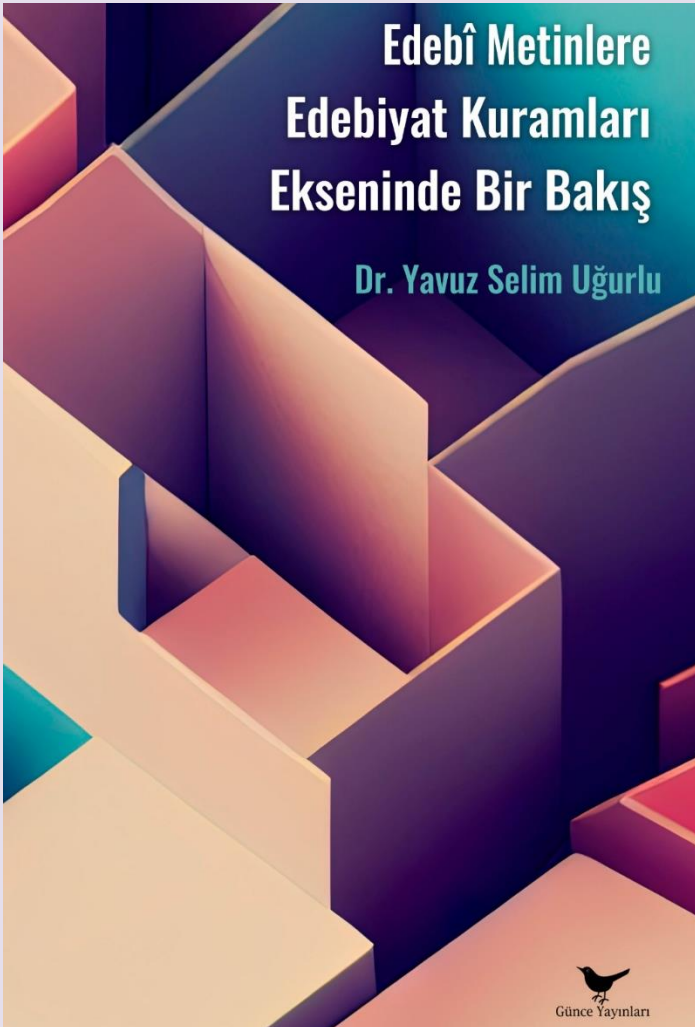
Ömriye Bayrak

Günce Yayınları

Edebî Metinlere Edebiyat Kuramları Ekseninde Bir Bakış

Dr. Yavuz Selim Uğurlu

Günce Yayınları

Ertuğrul Gazi Derhem

Türk Romanında Narsisizm

Günce Yayınları